

Utvägar

En intervju med Jesper Svenbro

Mats Leffler Andreas Stiebe

New Haven

Mats Leffler: Jesper Svenbro, du är författare och antikforskare och har genom hela livet rört dig mellan dessa två fält, poesin och forskningen. Du sitter i Svenska Akademien och du har mottagit ett stort antal litterära priser. Du har sammanlagt givit ut femton diktsamlingar och ett antal essäböcker på både svenska och franska, och du har översatts till bland annat tyska, engelska och italienska.

I *Arche* har vi kring temat antiken i hög grad låtit oss inspireras av din artikel ”Grekerna utan mirakel. Om nyare fransk antikforskning”, publicerad första gången 1997, och vi har översatt ett par av de texter och författare som du betraktar som grundläggande för den skola som du själv vid det här laget har tillhört i ett 40-tal år, nämligen Centre Louis Gernet i Paris – idag efter en sammanslagning en del av ett centrum med namnet AN-HIMA (Anthropologie et Histoire des Mondes Antiques). Vi tänker oss att inte alla våra läsare är bekanta med den tradition som du arbetat inom och skulle gärna vilja be dig att beskriva den så småningom, men allra först kanske du skulle kunna berätta om din bakgrund och vad som ledde dig till Paris?

Jesper Svenbro: Jag läste grekiska på gymnasiet i Landskrona och hade det stora privilegiet att få en alldeles utomordentlig kvinnlig lärare i grekiska, Margareta Rydbeck, vars man Lars var klassisk grekisk filolog och bibliografiskt mycket välorienterad. Det innebär att jag fick blodad tand på ett tidigt stadium och absolut ville läsa grekiska efter min militärtjänst. Det blev latin först, för man gjorde det vanligen i den ordningen, sedan grekiska. Omkring 1966–67 började det hända saker. Jag läste Marshall McLuhans *Understanding Media* – det var före mitt möte med marxismen. Jag tror inte man i dag riktigt kan förstå vad det kunde innebära för en ung människa 1967 att komma i kontakt med *Understanding Media*, för det var ett helt nytt sätt – tycktes det mig i alla fall – att nalkas humaniora, och i *Understanding Media* hittade jag i bibliografin Eric Havelock.

ML Vars mest kända bok väl är *Preface to Plato*, som du använder i din avhandling?

JS Just precis. Jag tänkte att, om den står i bibliografin så måste det vara någonting med den, så jag beställde den och läste den i något slags rus. Den bästa bok som jag hade läst – efter *Understanding Media* kanske! Det blev en sporre för grekstudiet. På den tiden var ”relevans” ett honnörsord, och McLuhan gjorde grekiskan relevant för mig. Inte långt efteråt ledde kontakten med

marxismen mig i samma riktning. Plötsligt blev de av Marx högt skattade försokratiska filosoferna intressanta. Jag fick kontakt med en brittisk marxist som hette George Thomson, en enastående Aischyloskännare, vars böcker jag läste. Marxismen stod i och för sig i strid med McLuhan, men jag hade ju redan fått stipendium till Yale för att studera för Havelock, vilket inte var så tokigt i ett vänsterperspektiv heller, för Havelock var grundare av det kanadensiska socialistpartiet. Han var också engagerad genom sin Prometheusöversättning och Prometheuskommentar, som var en öppen kritik av McCarthy och McCarthyismen. Jag hamnade alltså hos en ursprungligen brittisk forskare från Cambridge som hade varit verksam i Kanada, i Toronto, där han kommit att räknas till den så kallade Torontoskolan, som var viktig för McLuhan; Havelock kom att förknippas med McLuhan samt med den tidige mediehistorikern Harold A. Innis, som skrivit om pälshandel. Situationen var oerhört politiserad 1969–70 när jag kom till Amerika. Havelock höll föreläsningar om Vergilius *Aeneiden*, där slutsatsen ungefär blev: hade Vergilius levt idag hade han varit emot USA:s engagemang i Vietnam. Många av hans reaktionära åhörare blev alldeles utom sig. Det är lätt att le åt det nu, när man sitter med facit, men då var det inte så enkelt och inte helt ofarligt heller.

Andreas Stiebe: Hur var stämningen vid Yale 1969–70?

JS Bobby Seale skulle föras till New Haven för att ställas inför rätta. Det var en mordrättegång. Det hade förekommit ett mord där medlemmar i den avdelning av Svarta pantrarna som fanns i New Havens ghetto hade varit inblandade. Jag har det inte helt klart för mig längre, men att Bobby Seale inte hade gett order om avrättning var uppenbart, även om det var vad de ville få det till för att kunna döma honom till döden. Dit kom då Allen Ginsberg och läste dikter inne på campus; utanför låg tårgasen tjock. Reservisterna i 82:a fallskärmsregementet hade kallats in. Det skulle bli en stor första maj-demonstration. Jag hörde alltså Allen Ginsberg läsa en dikt som jag för inte så länge sedan sett i tryck. Den var faktiskt rätt bra! Stämningen var uppjagad. Jag stod i kontakt med Svarta pantrarna. Det ger kanske ett mått på mitt politiska engagemang det här året: Jag hade intervjuat barn vid Svarta pantrarnas gratisfrukostprogram och skickade intervjun till *Aftonbladet*. Intervjun kom inte i tryck, så jag såg till att den publicerades i vänstertidningen *Tidsignal*. Långt senare fick jag ett beklagande brev från Karl Vennberg, där han sade att intervjun tyvärr hade blivit liggande, men då var den ju redan publicerad.

AS Jag var nyligen i New Haven och såg på vägen till Yale den dramatiska skillnaden mellan det rika universitetet och den kringliggande fattigdomen.

JS Kontrasten var påfallande också 1969–70, och man avråddes från att bege sig in i det svarta gھettot, men jag hade så välutvecklad kontakt med Svarta pantrarna att jag sent på kvällen utan minsta problem kunde gå genom gھettot.

Det här året träffade jag också vid Yale min blivande fru, fransyska, som undervisade i franska vid Yale French Department. Jag hade fått reda på att Jean Genet skulle komma till Yale och hålla presskonferens en marsmorgon. Vi gick dit och det visade sig att Genet inte kunde engelska. Man frågade om det fanns någon som kunde tolka. Då knuffade jag fram Yvonne, som plötsligt stod inför strålkastarna och TV-kameran. Hon tolkade Jean Genet, som tagit sig in i USA olagligt via Kanada och ständigt kom att skuggas av FBI. Genet skulle sedan ge sig ut på turné för att kunna bidra till rättegångskostnaderna för Bobby Seale. När han reste från campus till campus på östkusten anlätades Yvonne hela tiden.

AS Vilka forskare fanns på Yale?

JS Paul de Man var *on leave of absence* det året. Introduktionen till hans *Allegories of Reading* ska ju läsas uppmärksamt mot bakgrund av studentrevolt, studentstrejk och sådant, som han inte ville ta i med tång. Jag rekommenderar er att läsa den "kontextualiserat". På French Department fanns de personer som introducerat fransk strukturalism i USA, så det var, har jag förstått senare, ett strategiskt relä för importen av *French theory* till USA. Det var nästan där det började. De hade ju kompetensen – jag träffade en lärare där som hade studerat för Althusser vid *École normale supérieure* i Paris – och var franskorienterade.

AS Och för dig var erfarenheten från Yale...

JS ...helt omvälvande. Dels tror jag att jag aldrig i livet har haft en så högt uppdriven arbetsrytm, varken förr eller senare, utom möjligen när jag skulle göra färdigt min avhandling. Det var hög hastighet och det var nyttigt för mig som annars hade lätt för att slumra in och meditera för mycket. Det här var effektivt. Jag fick gensvar, hade en utomordentlig *advisor*, biblioteket var ypperligt, Sterling Memorial, och jag fick kamrater jag har behållit kontakten med. Yvonne och jag hade fått reda på att om hon lämnade USA så skulle hon på grund av sitt samröre med Genet inte kunna komma in igen, och det fick till följd att jag – efter att ha hittat en enastående värtalig artikel om staden Malmö i *New York Times* – övertygade henne om lämpligheten i att flytta över lärarverksamheten till Malmö och till Folkuniversitetet eller Kursverksamheten därstädes. Genom en vän, göteborgaren Jan H. Pettersson, lyckades jag transatlantiskt skaffa jobb till henne. Hon valde alltså – obesett – Sverige.

AS Vad var hennes reaktion?

JS Att Malmö svarade illa mot beskrivningen i *New York Times*! Vi gifte oss ju efter något år, och sedan var det främst hennes idé att jag skulle förlägga mina studier till Italien. Hon var stor Ita-

lienvän, kunde italienska och hade läst italienska i skolan. Det här fick till följd att jag – vid sidan av mitt doktorandarbete och avhandlingsskrivandet – fick italienskt umgänge och till exempel blev vän med poeten Valentino Zeichen, konstnärerna Teodosio Magnoni och Enrico Pulsoni, andra icke att förglömma. Hon kunde språket, hon älskade italienska! Jag var enbart engelskspråkig på den tiden.

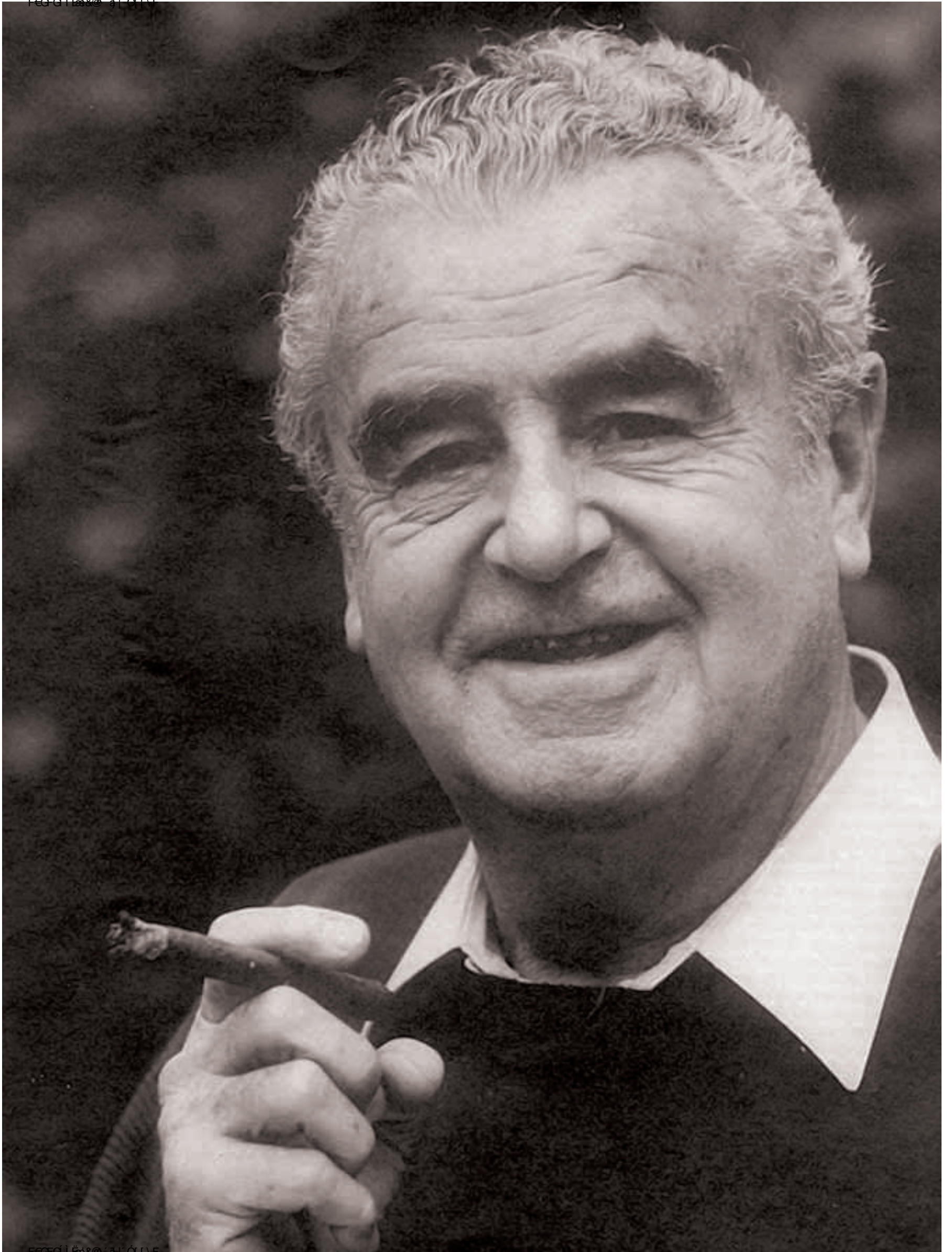
Men först skulle jag i Lund välja ämne till avhandlingen. Det ämne som jag slutligen stannade för hade jag fått med mig från Amerika. Jag hade gått på seminarier för min handledare om *Greek Literary Criticism*, och poetiken, som jag skulle komma att skriva om, hörde ju hemma där; Giuliana Lanatas *Poetica preplatonica* stod till exempel på kurslistan. Det tog förstås lång tid innan jag kunde formulera avhandlingens ämne. Inledningsvis var faktiskt Sapfo på tapeten. Det låg nära till hands. Jag ställde mig frågan om man kunde betrakta Sapfo som en muntlig poet i samma bemärkelse som Homeros. Då kom Milman Parrys *Collected Papers*, som publicerades just 1970. I London 1971 köpte jag den, färsk från trycket. Där fanns ett avsnitt om lesbisk poesi som muntlig poesi, så jag började undersöka om man skulle kunna gå vidare. I det perspektivet skickade jag senare ett brev till Albert Lord, som hade varit vid Harvard och tillika varit Parrys medhjälpare i Jugoslavien, där Parry genomfört de studier som innebar en revolution inom Homerosforskningen. Jag tänkte då rentav återvända till USA och studera vidare för Lord, eller åtminstone ha kontakt med honom för att formulera mitt avhandlingsämne. Inget svar. Snart nog gick han i pension och jag tänkte inte mer på den saken. Häromåret – och detta står att läsa i min *Sapfo har lämnat oss* som kom ut 2015 – öppnade jag uppföljaren till hans klassiska *The Singer of Tales*, den postumt utgivna *The Singer Resumes the Tale*, och där – på sidorna 63–64 – är mitt brev citerat. Det var enastående roligt. Jag är inte säker på att mina iakttagelser håller, dem får man väl återvända till, men vilken uppmuntran att få denna bekräftelse, också i efterhand! Thomson var mycket snabbar med att svara. Han var ju kommunist, ansluten till partiet i England, och han satte mig i förbindelse med östtyska marxistiska antikforskare, bland annat en professor vid namn Liselotte Welskopf, specialist på slaveriet i antiken, och hon skickade mig sina böcker. De såg inuti ut som paradalléer med Stalinreferenser till vänster och Leninreferenser till höger, och så i fonden kanske Marx och Engels.

Rom

ML Du tillbringade lång tid vid Svenska institutet i Rom. Åkte du dit på stipendium?

JS Låt mig formulera det så här. Jag sökte och fick det stora filologstipendiet, som jag tillträdde i augusti -73. Sedan sökte jag om det. Mina kollegor och potentiella medsökande hade ju fru på lärarhögskolan eller nyinköpt hund eller villa som de nyss hade skaffat eller bil med avbetalningar, så de kunde inte ge sig av, medan jag var lös och ledig. Så kom det sig att jag kunde stanna på det fina Romstipendiet i hela tre år, men i praktiken blev det nästan fyra. Jag undrar om man inte kände sig nödsakad att ändra bestämmelserna efter min framfart, för jag utnyttjade det verk-

ligen och lyckades få min avhandling färdig. Det var fantastiskt att ha detta bibliotek i huset och sedan ha möjlighet att gå till biblioteket på Tyska arkeologiska institutet, ”Germanico”, borta på Via Sardegna.

ML Jag har varit på Svenska institutet och Johan Linton har beskrivit delar av dess historia i artikeln ”Den reserverade modernisten och barocken: Jan Wallinder och Francesco Borromini” [*Psykoanalytisk Tid/Skrift* nr 20-21]. Det är en fantastisk byggnad av Ivar Tengbom. Kunde din hustru också bo där?

JS Javisst, med stipendiet följde en lägenhet. Yvonne säger att det var vår bästa tid. Hon var ju min väg ut: Italien, Rom, språket. Hon talade obehindrat italienska. Det hände väl att andra stipendiater fastnade på Institutet och inte kom ut i Rom. Så blev det inte för mig. Jag kom i kontakt med den italienska forskningen, samtidigt som jag hade kontakt med fransmännen. På den tiden var det lite av ett ”Sesam öppna dig” att kunna säga att man var elev till Jean-Pierre Vernant och hans kollega Marcel Detienne, för de var välsedda och flitiga gäster i Rom, Neapel och på andra platser i Italien på den tiden.

ML Hur uppstod den kontakten? Var det Vernant som kom först?

JS Ja. Milman Parrys son Adam Parry var ju föreståndare för Klassiska institutionen – *Head of the Classics Department* – vid Yale när jag kom dit. Han imponerade på mig, för han hade tävlingscykel inne på tjänsterummet och utrustning för *American football*. Så tänkte jag: Herregud, ska man studera *Iliaden* måste man hålla sig i fysisk trim, naturligtvis! Denne store Frankrikevän, Adam Parry, dog året efter i en tragisk olycka, där han körde ihjäl sig och sin fru på motorcykel vid Colmar. Han hade fått nys om att jag hade en viss marxistisk inriktning, vilket var fullt acceptabelt vid Yale 1969–70. Det var inget problem; min första Sappouppsats var klart marxistisk och det uppskattades. Min handledare stödde mig. Då sade Adam Parry till mig att ”läsa fransmannen Jean-Pierre Vernant för det kommer du att gilla”. Han avsåg *Mythe et pensée chez les Grecs* som jag beställde direkt. När jag fick den – jag har fortfarande minnet av hur jag läste de första sidorna, med inledningen – kände jag marken gunga! Och efter den gungningen gav jag mig av från USA. I Lund skrev jag ett preliminärt Hesiodoskapitel till avhandlingen: jag hade börjat doktorera. Det kapitlet skickade jag till Vernant.

ML Hade du skrivit på engelska då?

JS Ja, på engelska. Vernant fick det och däri fanns en noggrann genomgång av bruket av ordet *mage*, *gastér*, hos Homeros och i besläktade texter, en komplett dossier, där det i princip framgår att den som lät sig styras av magens behov inte hade samma möjligheter att tala sanning som den som var oberoende fri bonde. Denna text fick Vernant precis innan han begav sig ut på föreläsningsturné i franskspråkiga Kanada, kanske tillsammans med Detienne, jag minns inte. Han hade den i alla fall med sig, och använde sig generöst av den, så generöst att han till slut trodde att den var hans egen. Jag protesterade väl lite diskret något år senare, men det var ju inget att gnälla om: Jag fick kontakt med ho-

nom via den artikeln, som hade gjort intryck på honom. Och när jag sedan var i Rom tyckte föreståndaren för Rominstitutet, Carl Eric Östenberg, att jag skulle använda mitt Romstipendium för att åka till Paris, ett par månader på våren, ett par månader på hösten – det var inget som stred mot bestämmelserna för stipendiet. Då gjorde jag det, och så kom jag till Paris; min fru och jag bodde på Cité universitaire.

ML Låt oss tala om din avhandling, *La parole et le marbre* – ”Ordet och marmorn” eller kanske ”Talet och marmorn”. Var Jerker Blomqvist din huvudhandledare?

JS Ja, det var han. Jerker är ju en enastående greclist, så när det talas om den ”träaktiga” undervisningen i grekiska på något ställe i *Sappo har lämnat oss*, så är det inte Jerker som åsyftas, för han hjälpte mig. Vi hade inte så mycket gemensamt rent forskningsmässigt, men grekiska kan han oerhört bra.

ML Det är ju hans grammatik som används i grekiskundervisningen i dag.

JS Ja, han är pålitlig, och han hade en icke-filologisk *lingvistisk* sida som kanske inte riktigt kom till sin rätt på Klassiska institutionen i Lund på den tiden.

ML Men fanns det andra personer som du också använde som handledare?

JS Jag skickade ju mina skisser och seminarietexter till Vernant och till Detienne. Sedan var ju Lars Rydbeck, Margareta Rydbeckes man, strategiskt viktig därför att han hade gjort vad en *tutor* bör göra för en nyanländ student vid ett universitet: han visade mig rätt. Jag och min gode vän Lars-Håkan Svensson fick till exempel tidigt kläm på vad Pauly-Wissowa, det tyska uppslagsverket om antiken, var för något, och han visade oss hur man rent praktiskt handskades med de klassiska texterna och hjälpmedlen. Jag har fortfarande kontakt med honom. Han har hjälpt mig oerhört mycket, inte minst med att tidigt komma in på rätt spår, köpa rätt böcker och rätt lexika. Det är någonting som en riktig *tutor* ska göra. Även min *advisor* vid Yale, Heinrich von Staden, fungerade så. Heinrich och jag träffades en gång i veckan och diskuterade de gångna dagarnas arbete och forskning; och så mitt uppsatsskrivande förstas. Han hade erfarenhet och hade dessutom studerat i Europa för Bruno Snell. Han kände till vilken litteratur man borde skaffa, vilka saker som var bra att ha och vilka som var dåliga, vilka man skulle akta sig för och så vidare – en utomordentlig *advisor*.

För avhandlingen fanns också andra influenser, som Bruno Gentili. Han dog för övrigt i januari 2014, just innan det nyupptäckta Sappofragmentet, som jag skrivit om, kom i omlopp; han var en stor kännare av arkaisk grekisk lyrik men samtidigt en problematisk figur på sin institution i Urbino. En ”mandarin” av den gamla skolan. Han var förtörnad på mig. Vid vårt första möte hösten 1973 visade han mig särtryck till artiklar som låg utlagda på en stor säng, på parad, och sa: ”Jag hörde att du skulle skriva avhandling; titta på mina artiklar och assimilera dem, så har du ju en doktorsavhandling.” Det var hans tips till mig. Han har gjort en alldeles fantastisk rekonstruktion av den Simonides-

dikt som är förmedlad av Platon i *Protagoras* och hade en sällsynt metrisk intuition. Jag använde mig av hans rekonstruktion i näst sista kapitlet i min avhandling. Jag gör där en från konsensus starkt avvikande tolkning, som jag fortfarande tror är helt riktig. Det finns ingenting jag vill ändra i det kapitlet. Gentili blev sur för att jag använde hans textgestaltning men drog helt andra slutsatser än han själv.

ML Rom i tre år, och så lärde du dig franska, vilket väl måste ha passerat via din hustru?

JS Vi talade engelska när vi kom till Rom 1973, just före Allendes fall. När vi var på restaurang blev vi därför tagna för amerikaner och blev efter den 11 september illa behandlade – dåligt vin, och vad det nu kunde vara. Vi bestämde oss då för att övergå till franska. Det hade en godartad effekt, och samtidigt började jag skriva min avhandling på franska, eftersom min *French connection* blev allt tydligare. Med Vernant skulle det bli mycket enklare om det var avfattet på franska. Jag steg upp tidigt på morgnarna, för det var så varmt – detta var i augusti-september 1973 – och skrev några sidor på franska; sedan åt vi frukost, varefter jag fortsatte tills jag blev klar ungefär vid lunchtid. Därefter granskade min fru texten under eftermiddagen medan jag sov siesta, och när jag vaknade gick vi igenom den. Det var en hård skola, men effektiv och konsekvent. Jag fick ta skeden i vacker hand. Jag hade till exempel trott att man kunde skriva precis som man talade, men det fick jag glömma. Hon var en duktig lärare.

Paris

ML I början reste du till Paris ett par månader i taget?

JS Ja, vi kom upp den 1 januari 1974, och stannade där till sommaren. Jag blev integrerad i verksamheten vid Vernants *Centre* och lärde känna medlemmarna. Jag gick framför allt på Detiennes undervisning. Sedan åkte vi tillbaka till Italien och jag fortsatte arbetet på min avhandling, som i princip blev klar hösten 1975; därefter handlade det mest om det tekniska framställandet av texten som bok till disputationen, vilken gick av stapeln i april 1976. Jag blev illa tilltygad av opponenter Staffan Fogelmark, som senare blev professor i Göteborg. Men det hade en positiv effekt för mig: stanna inte i Sverige! Res ut! Så jag har mycket att tacka honom för.

ML Ja, jag kände till det där om disputationen. Men du har ändå någon referens till Fogelmark i din första stora bok efter avhandlingen, *Phrasikleia*. Jag tänkte på det, att det var storsint.

JS Nej inte storsint, han är min välgörare, jag säger det på fullt allvar.

AS Vad var det han huvudsakligen angrep i avhandlingen?

JS Han hade ju kläm på att perspektivet någonstans var marxistiskt. Det var ju sant, även om det inte är vidare framträdande när jag nu läser den. Marx är väl citerad en gång, men tanken är

marxistisk, eller snarare walterbenjaminsk, skulle jag vilja hävda. Det är ”författaren som producent” som utgör fonden. Det som intresserade mig var varför grekerna kallade sina diktare för *poiētai*, poeter, som bokstavligt betyder hantverkare eller producenter. Och det tycker jag att avhandlingen svarar på. Men Fogelmark hade en föreställning om körlyrikern Pindaros, som jag behandlade i ett kapitel, som ett slags Hölderlin för grekisk-kunniga – vilket jag i och för sig kan förstå och ge honom *credit* för. Likväl tog jag fram det faktum att Pindaros tog betalt, så mycket att hans gager kunde jämföras med gager för Metropolitansångare, alltså sexsiffriga belopp. Tänk dig själv: han hade råd att bygga ett litet Pan-tempel i Thebe för egna medel! När han skrev en hyllningsdikt till athenarna för att de lagt grunden till den grekiska friheten – en utomordentlig dikt, det vi har kvar i alla fall – blev han bötfälld av sina landsmän, som ju till skillnad från athenarna hade ställt sig på persernas sida. Han ska då hemma i Thebe ha dömts att betala 10 000 drachmer i böter. Då menade athenarna: det här är ju vår dikt, vi har ju köpt den av honom. Vi betalar böterna. Det är en enorm siffra. Vid den här tiden kunde man leva rätt hyfsat på 180 drachmer om året. Jag såg den fantastiska utvecklingen av körlyriken som en konsekvens av att det fanns många penningstarka beställare som var villiga att investera i hyllningsdikter snarare än i marmor- eller bronsskulpturer. Diktarna kunde ägna sig åt att instudera dikterna med kören, utarbeta koreografi och musik. De var musiker och koreografer lika mycket som poeter. De åstadkom verkliga allkonstverk. För mig var det diktarnas stora inkomster som möjliggjorde den här utvecklingen; i mina ögon var det något enastående positivt. Så på ett vis missuppfattade Fogelmark det; i hans perspektiv var detta att ta betalt för så ädla ting något förnedrande, som inte passade sig för en högstäm, högadel diktare som Pindaros. Mitt insisterande på betalningen var en lågsint insinuation.

ML Sammantaget: innebar detta att ni efter disputationen flyttade till Paris?

JS Ja, 1977 är det punkt och slut för det italienska äventyret. Jag hade disputerat och befann mig på våren i Rom, sysselsatt med att översätta min doktorsavhandling till svenska. Cavefors skulle ge ut den men gick omkull innan det blev av. Översättningen finns maskinskriven. Då, i Rom, blev jag uppringd av Detienne, som säger ungefär så här: ”Vi har förstätt att du nästa år får gå ut och predika pythagorismens läror längs landsvägarna, men om du har lust att komma till Paris och delta i ett forskningsprojekt om det grekiska slaktoffret så är du välkommen den 1 september, så fixar vi en tjänst åt dig.” Jag hade ju inget alternativ så jag svarade omedelbart ja, och satt sedan på Tyska arkeologiska institutet i Rom och försökte läsa in mig på slaktoffret under de sista sommarmånaderna. Det projektet gav till resultat en fin bok, *La cuisine du sacrifice en pays grec*, kanske den bästa bok som jag har medverkat i; den blev ju epokgörande. Jag har turen att komma till Paris när forskningen på Centre Louis Gernet står på toppen och är dynamisk, och just då står slaktoffret på allas agenda. Stort sug, nya människor, god laganda. Man går på seminariet, som då är en fest för intellektet, och seminariet övergår sedan i restaurangbesök. Det är en helt sagolik period.

Dagen för giftermålet med Yvonne, född Llavador. Den 28 april 1973. Bröllopsmiddag på färjan mellan Landskrona och Tuborg.

ML Kan du berätta lite om själva Centre Louis Gernet?

JS Gärna. Jag kommer alltså 1974 till ett litet forskningscentrum inrymt i provisoriska lokaler med sina böcker, framför allt ett komplett Loebbibliotek, alla Budéutgåvor samt några lexika, kanske Souda-lexikonet. Då hette det ännu inte Centre Louis Gernet utan Centre de recherches comparées sur les sociétés anciennes, CRCSA. Louis Gernet, som sedan fick ge namn åt det, hade varit sociolog *in good standing*. Han var redaktör för *l'Année sociologique* samtidigt som han var fullfjädrad Demosthenesöversättare för den välrenommerade Budéserien, där du hittar grekiska och romerska författare i original och översättning: en sociolog som översätter Demosthenes – det låter kanske inte klokt, men Gernet var en storartad grecist. Och så skrev han etnografiska artiklar med material från Algeriet, därför att han efter sin disputation 1917 klassats som socialist och förvisats till Algers universitet, där han undervisade i grekiska. Som elever hade han bland andra haft Fernand Braudel och Albert Camus. Sedan kom han i slutet av karriären till École pratique des hautes études gamla Sjätte sektion i Paris, där alla inneforskarna från 60-talet höll till: Bourdieu, Derrida, Lacan var också där, och så historikerna, Annaleskolan.

Jag har aldrig träffat Gernet, men bland hans elever vid École pratique fanns Jean-Pierre Vernant och Pierre Vidal-Naquet. Många av de första medlemmarna i det Centre jag kom till 1974 hade tillhört franska kommunistpartiet. På 50-talet hade de fått direktiv från partiet att ägna alla sina krafter åt att utforska och bekräfta Marx ord om ”det asiatiska produktionssättet”. De hade via partiet, från Moskva, helt enkelt ålagts att finna stöd för det asiatiska produktionssättet. De mädde illa inför denna uppmaning. Det var ju bara orimligt detta att leta efter ett asiatiskt produktionssätt i det gamla Rom eller Grekland. De kände sig förödmjukade av partidirektivet. Så kom assyriologer, egyptologer, latinister och grecisten Vernant samman och diskuterade vad de såg som helt omöjligt nonsens: ”Vi vägrar.” De träffades istället under den nyss nämnda etiketten Centre de recherches comparées sur les sociétés anciennes för att bedriva en förutsättningslös forskning, för att jämföra assyriska, egyptiska och andra samhällen i ett närmast socialantropologiskt perspektiv. Jag har ju träffat en hel del av den första generationens medlemmar, grånade vänstermän som hade vägrat ställa upp på partiets linje. Det blev så småningom Centre Louis Gernet de recherches comparées sur les sociétés anciennes och under en lång period Centre Louis Gernet.

Därtill kommer att Vernant som medlem av det franska kommunistpartiet i början på 60-talet också hade kontakt med ryssar och dissidenter. Han åkte med sin hustru Lida till Moskva, mitt under rättegången mot Joseph Brodsky som anklagats för ”parasiterande på samhället”, och blev där på det klara med vad som höll på att hända. Lida, hans fru, som hade översatt Lenin, läste utskriftarna från rättegången och började gråta. Hon grät, för hon resonerade som man gjorde i kommunistpartiet: ”Detta kan vi ju inte offentliggöra, för det tjänar ju motståndarna.” Men Vernant menade att detta var sanningen och tog det med sig för att visa sina kamrater i Frankrike. Boken där jag fått reda på detta heter *Ordagrant* och är författad av Lilianna Lungina, som bland annat översatt Astrid Lindgren till ryska: hon berättar med viss stolthet att Vernant – vid återkomsten till Moskva något år sena-

re – under mellantiden hade gått ur det franska kommunistpartiet. Jag blev oerhört gripen när jag läste det, för det stämde med min bild av honom som moralisk person. Han hade väl hoppats att partiet skulle utvecklas till något annat än den förbrytarorganisation det blivit.

AS Vernants *Les origines de la pensée grecque* är något av en programförklaring för vad som ska komma.

JS En framstående antropolog i Frankrike som Maurice Godelier satte den mycket högt. Han tillhör Detiennes generation och var en kommunist som orienterade sig mot kulturanthropologin. Boken hade tillkommit när Vernant var kommunist, men som ett slags dissidentverksamhet inom partiet: ”Om det är politik vi sysslar med så menar jag att det jag beskriver i den här boken är fundamentalt; för att bedriva politik måste man ha fritt meningsutbyte, fri debatt. *Prouvez-moi le contraire!*” Alltså: ”Motbevisa mig om ni är av en annan uppfattning!” Han sådde väl en del frön på det sättet. Detta var kring 1960. Ungern var redan i backspegeln.

ML Skulle du kunna karaktärisera centret: som plats, dess bärande idéer och individer?

JS De här åren, i slutet av 50-talet och början av 60-talet, formerar sig strukturalismen. Man vet ännu inte riktigt vad den innebär, men debatterar mycket. Vernant hade varit kollega med Claude Lévi-Strauss vid École pratique des hautes études, Femte sektionen, där Lévi-Strauss utvecklade tankarna i *Anthropologie structurale*. De sympatiserade med varandra. Så tillkom Marcel Detienne från Belgien med solid filologisk bakgrund. Han var den som starkast och elegantast assimilerade Lévi-Strauss strukturalism och på sextioalet försökte använda sig av Lévi-Strauss inom den klassiska domänen. Dessförinnan var försöken handfallna, men så 1972 kommer *Les jardins d'Adonis* – en absolut enastående bok. Vårt centrum sågs som en företrädare för strukturalismen, vilket inte var helt fel; jag själv var ärkestrukturalist på den tiden. Strukturalismen är fortfarande en giltig *approach* för mig: Hur kommer man annars till tals med herrelösa texter ur det förflutna? För mig var den aldrig en moderörelse.

Första adressen till Vernants forskningscentrum var Rue de Chevreuse 4; lokalerna gjorde ett trivsamt men mycket provisoriskt intryck. Sedan flyttade man till Rue Monsieur-le-Prince 10, samma adress som till Auguste Comte-muséet. På markplanet såg man Auguste Comtes porträtt i skyltfönstret. Det var trevliga lokaler, egentligen utgjorde de kanske från början en rymlig sexrumslägenhet nu omvandlad till seminarielokal, bibliotek, kontorsutrymmen. När en italiensk filolog som Luigi Enrico Rossi, framstående specialist bland annat på grekisk metrik, kom på besök hade han i likhet med sina landsmän enorm respekt för *La Scuola di Parigi*; samtidigt minns jag hur han reagerat när han för första gången läste baksidestexten till *La cuisine du sacrifice*. Det var vid jultiden 1979 i Rom, i en välsorterad bokhandel nära Piazza Venezia. Han hade stora förväntningar men fick texten i vrångstrupen. Där stod det nämligen att ”slaktkniven är politisk” – *le couteau est politique*, så sa man på den tiden. Rossi, en lite gammaldags man, blev helt förfärad! Senare kom han till Paris och en dag åt vi lunch, varefter han och jag begav oss till Cen-

tre Louis Gernet på Rue Monsieur-le-Prince. Jag öppnade porten mot gatan och så kom vi in i entrén och sedan fram till en liten skamfilad lägenhetsdörr med ett kikhål så att man inifrån kunde se vem som stod på utsidan. Det såg anspråkslöst ut. Han greps av skrattkonvulsioner; här hade han i tio års tid gått och tänkt sig tempelkolonner och tempeldörrar av brons som skulle svänga upp och där inne skulle Vernant stå – och så var det ett litet parisiskt kyffe! Det är en talande episod. Vernant hade en enkel och kamratlig hållning och samtidigt en stark utstrålning; man förstod lätt att han hade kunnat entusiasmera motståndsmän. Min fru kunde aldrig riktigt vänja sig vid att han sa du till henne. Den franska pronomensituationen är ju inte riktigt som den svenska. Denne redan 60-årige äldre man duade henne när vi skulle förbereda vår flyttning till Paris; jag var i Rom och hon var i Paris för att ordna praktiska ting och tala med Vernant. Allt var enkelt, anspråkslöst och kamratligt.

ML När övergick det från en lösare sammanslutning till ett forskningscentrum?

JS 1972–1973 svänger det och blir mer formellt ett forskningscentrum. När jag kom i januari 1974 fanns det ännu inte på Rue Monsieur-le-Prince, men det hade en ordentlig läraruppsättning. Detienne hade fått en tjänst vid École pratique des hautes études, Femte sektionen, Vidal-Naquet var vid Sjätte, Vernant var på Femte sektionen, Études religieuses, där också Lévi-Strauss fanns. Arbetet med offret kom igång; fosterrörelserna finns redan i Detiennes *Les jardins d'Adonis* – där talas om ”les super-nourritures” (super-födoämnen) hos Empedokles och Hesiodos, att man kunde finna föda direkt i naturen utan att via kokkonsten, och därmed samhället, transformera den. Man kunde helt enkelt äta utan måltidsgemenskap, utan samhälle. Jag jobbade med boken, bland annat med att göra transkriptionen av grekiskan enhetlig och med bibliografin. Mitt samarbete med Detienne kring artikeln om vargarna och slaktoffret var en stor upplevelse; det är en artikel jag är stolt över att ha medverkat i. Det var jag som tog initiativet till samarbetet och drog fram ämnet; han visste hur en slipsten skulle dras och skrev franska på ett vidunderligt sätt; ett lärorikt och roligt samarbete för mig.

Under 70-talet kom yngre forskare. Jag vill särskilt nämna Pierre Ellinger, som var läroverkslärare och skrev en storartad avhandling om Artemis, *La légende nationale phocidienne*. Grekerna krigade mycket men på ett strängt reglerat sätt. Vad man får reda på här är att det värsta som kunde hända var förintelsekrig. Det fanns säkringar i samhällssystemet som skulle garantera att det grekiska kriget inte urartade i förintelsekrig. Han hade kommit till Vernants forskningscentrum 1971–72; jag kom dit 1973. François Hartog var elev till Vidal-Naquet och hade kommit dit direkt från École normale supérieure. Under tidigt 70-tal kom också Nicole Loraux och Laurence Lyotard. Jag hade turen att hamna i denna första våg. Sedermera, kring millennieskiftet, flyttade man från Rue Monsieur-le-Prince 10 till Rue Vivienne, den gata där Lautréamont bott. Vernants gamla *Centre* ligger numera under annat namn inrymt på Rue Vivienne i Institut national d'histoire de l'art.

ML Var ni en enda sammanhållen institution eller personer som hade anställning på var sitt håll?

JS Alla medlemmar hade en tjänst vid universitetet; de var avlönade på annat håll. Vi yngre var ju doktorander... Men i deras universitetskarriär räknades det dem till godo att ha en förankring i ett forskningscentrum som befann sig på frammarsch, som hade gott rykte och ordnade symposier. Vid École pratique lägger man fram veckans forskning när man är lärare; det blir personliga relationer mellan elever och lärare. Våren 1974, varje tisdag efter Detiennes seminarium (som tog slut vid halv ett-tiden) gick vi allihop och åt lunch på restaurang och blev sittande där ganska länge. Att sådana seminarieformer inte kunde vidmakthållas i längden är självklart, men det var en lycklig glänta i tiden.

Kring 1980 hade jag det jobbigt i Frankrike med mina lösa timmar och provisorier. På hösten 1980 fick jag en tjänst som svensk lektor i Neapel med projektet att senare komma in på den antikvetenskapliga sidan; jag var nere och undervisade. Vi hade en stark kärlek till Italien och det var en stor erfarenhet att upptäcka Neapel-regionen. Men vi kunde inte få tag i någon lägenhet och det var knepigt med försäkringar. Jag kunde inte bege mig ner dit oförsäkrad med dotter, född 1979, och hustru, även om italienarna sade att: ”Du ser ut att vara vid god vigör – vad är det för tjafs om försäkringar?” Det faktum att jag tänkt ge mig av gjorde väl ett visst intryck på mina kollegor i Paris, så de såg sig om efter en lösning. Vernant var den som var bäst placerad, och jag fick en tjänst formellt som hans assistent vid Collège de France. Under en tid var det så jag försörjde mig. Tre år efter försöket i Neapel 1980 fick jag 1982 fast pensionsgrundande forskartjänst med reglerad befordringsgång vid CNRS. Jag stannade där. Vi hyrde i andra hand ute i Sèvres, invid Meudon-skogen, nära Paris; på en kvart var jag med förortståget inne vid Montparnasse.

AS Skolan fick framgångar i USA under 70-talet. Var det då genom Froma Zeitlin och Charles Segal?

SJ Ja. Jag ska också nämna Pietro Pucci, som tillhörde den första heroiska generationen kring Vernant. Segal var en djupt sympatisk person som jag lärde känna i Paris. Froma var på mitt Sapfoseminarium 1981, och hon tyckte att det var så roligt och bra att jag borde flytta till Princeton eller något annat amerikanskt universitet. Jag sa att lagt kort ligger; jag trivs bra här. Hon såg nog att vårt forskningscentrum hade svårigheter; hon var intimt inbegripen i det via Nicole och andra och såg vad som hände. Jag tackade nej. Hon hade då kommentaren, som är rätt typiskt amerikansk: ”Det är det gamla Europa som håller dig kvar.” Jag hade haft glädje av min amerikanska erfarenhet men ville inte göra om den. År 1981 hade jag ju kommit igång med poesiskrivande; det hade kanske gått lika bra i USA, men det var inte aktuellt.

AS Lärde du också känna Gregory Nagy?

JS Ja, det var viktigt. Han var tidigt inbjuden. *The Best of the Achaeans* kom 1979 samma år som *La cuisine du sacrifice*. Nagy var tidigt i Paris och föreläste på Collège de France. Jag hade kolossal glädje av hans föreläsningar, för han fick mig att fokusera mitt intresse på Frasiikleia, som ju blev temat för min nästa bok; det var hans förtjänst att jag satte egennamnet i fokus. Han såg även till att den engelska översättningen kom ut i Amerika och skrev rentav förord till den utgåvan.

AS Är det några idag som gör något du uppskattar särskilt?

JS När Detienne begav sig till USA var det inte lika roligt att arbeta längre. Den kollektiva rörelsen var borta. Samtidigt kom ett slags feministisk, genuspräglad inriktning, där jag inte alls kände mig hemma; jag hade andra bekymmer. Jag fortsatte ganska flitigt och inspirerat med min gode vän och kollega John Scheid, som är specialist på den romerska antiken. Vi hade båda lika liten glädje av de genusmässiga strömningarna. Så nej, jag tycker inte att vårt gamla *Centre* har behållit sin attraktionskraft.

ML Var Vernant den självklare centralgestalten? I en intervju i samband med hans död 2007 nämner du att han anmärkt på en viss dogmatik hos dig, som han tyckt sig se i dina tidigare arbeten och som han satt i samband med din protestantiska bakgrund. Du skriver att du var tacksam mot honom för att han lärde dig tänka.

JS Han har haft en kolossal betydelse för min utveckling. I det jag skickade till honom om bruket av "mage" och sanningen, noterade han att det fanns en rigorism som han identifierade som protestantisk. Jag har ju en mer nyanserad bild av protestantismen och Frankrike efter att ha bott där. Franska protestanter är ju kalvinister och skillnaden mellan kalvinister och lutheraner är stor. Om jag hade sådana sidor var det inte så mycket lutheranskt som något slag av nordisk rigorism. Men han identifierade alltså det som protestantiskt. Det föll på plats när min hustru berättade för honom att jag var prästson! Det fanns helt klart hos mig ett slags marxistiskt testuggande. Det syns ju inte i avhandlingen, men det finns kanske i bakgrunden, som ett slags malande. Men när jag visade Vernant en text jag skrivit tog han fasta på det väsentliga, han kunde få fram det, han fick mig rentav att känna mig intelligent. Jag delar den här upplevelsen med flera kamrater vid vårt *Centre*. Han hade en enastående förmåga att ta fram det bästa i ens texter eller i en presentation vid ett seminarium. Även om det kanske inte var så lysande och bra så kunde det plötsligt ta en vändning där allt blev fantastiskt spännande.

ML När du säger att han lärde dig att tänka, är det att på det sättet hitta väsentligheter?

JS Det är att stå fri. Han började inte med sekundärlitteraturen utan gick direkt till källorna, Platon direkt i texten, försokratikerna direkt i texten. Sedan kan man i efterhand foga in vad andra har tänkt och skrivit i samma ämne, om man orkar, har tid och möjlighet. Det jag vill åt är ett slags moralisk position, att inte underkasta sig. Det är en frihet i det. Han hade självförtroende och han delade på något vis med sig av den. Att våga tänka själv.

ML Du har ju själv det draget. Vi uppfattar dig som en djärv teoretiker.

JS Det var fritt fram. Han tyckte det var underbart när det började röra på sig. Fri lejd. Fram till pensionen var det han som var den självklare centralgestalten, och sedan var han aktiv "hedersordförande". Han hade ju en sådan karisma. Intervjun med Vernant, som jag förstått att ni också kommer att publicera, var fan-

tastisk att göra. Han var i sitt livs form, inte klokt alltså, han var ju nittio år fyllda!

ML Den är glasklar.

JS Ja, suverän.

ML Jag har också reagerat på att han skriver en enkel och fin franska.

JS Hans fru Lida sa att det är för att han har undervisat på gymnasiet. Han kom från gymnasiet och motståndsrörelsen till forskningen och den högre undervisningen.

ML Han var väl heller inte en man som hamnade i bråk med människor?

JS Nej, nej. Inte konfliktbenägen. Han hade ju antagonister, till exempel Jean Bollack, men han var som sagt mycket karismatisk och "samlande". Man förstod när man träffade honom att han kunnat "leda trupp". Det framgick att han hade varit en enastående ledare för motståndsrörelsen i Toulouse, och det sadades att han 1945 varit Frankrikes yngste general. Sedan degraderades han, för det var ju motståndsrörelsens villkor som hade gällt för avancemang och det kunde inte accepteras av De Gaulle, som inte såg honom som någon "riktig" general. Jag har sett honom tillsammans med motståndsmännen från Toulouse vid ett jubileum, och de var honom så tillgivna. Det var nästan rörande att se. Inte heller kommunisterna ville ha honom kvar i partiet, för de var rädda att han skulle få för mycket folk med sig. Så därför blev det religionsvetenskap i stället!

AS Vad betydde Marcel Detienne för dig?

JS Vernant var religionsvetare; den professionella grecistkunskapen var det Detienne som stod för. Han hade ett privatbibliotek som jag har arbetat i när jag höll på med min avhandling. Vi vaknade deras hus när de var på semester i Italien. Jag vattnade gräsmattan och fick i gengäld använda det helt fantastiska biblioteket, med hela Pauly-Wissowa-uppslagsverket – i pappersform får man väl tillägga idag. Han hade allt och alla särtryck. Han hade mer texter än vi hade på Centre Louis Gernet, en helt fenomenal boksamling. Detienne hade en bibliografi som en sextio års professor när han var trettio. Förklaringen var att hans hustru ställde upp med logistiken. Hon kunde grekiska och kunde läsa korrektur, så man förstod lite hur han burit sig åt för att få så mycket skrivet på så kort tid. Han skilde sig sedermera från henne, men hon hade också en viktig roll i centrets tidiga historia. Suveränt duktig kvinna; jag uppskattade henne mycket.

Apropå Bollack, så var han negativt inställd till mig, initialt i alla fall, eftersom han betraktade mig som elev till Vernant och eftersom han menade att det var han själv som borde ha hamnat vid Collège de France i stället för Vernant. De var något slags ärkefiender. Bollack hade ju då vid universitetet i Lille ett slags "kyrka", med elever och sympatisörer som kunde åka från Pau eller Bayonne ända upp till Lille bara för att närvara vid ett av hans seminarier. Jag inbjöds dit med min avhandling, i vilken han såg ett skräckexempel på en produkt från "Vernants skola" med

allt ”pratet om den grekiska stadsstaten”. I det läget hade jag ju inte kommit så långt och förstod inte vilken roll han tilldelade mig. Min avhandling kan knappast betecknas som vernantsk. Men han bjöd in mig till Lille, och jag var helt oskuldsfull; han såg till att ha några av sina väldresserade doktorander till att attackera mig. Taskigt. Jag kom i gungning där. Det var ett svårt ögonblick. Men sedan, några år senare, blev jag inbjuden på nytt, och då tog jag med mig Detienne. Det blev så öppen konfrontation i Lille att jag nog knappast varit med om något liknande! Detienne var ju inte att leka med. Hans ironi kunde vara fruktansvärd. Han var dem helt överlägsen. De avskydde honom! Han var filologiskt skolad på ett sätt som de måste respektera, utbildad av belgiska jesuiter!

Detienne hade så många nya impulser och kom ständigt med nya saker. En av hans elever från Montreal sade till mig: ”Jag kan inte stanna här i Frankrike och fortsätta, för om man ska skriva avhandling här måste man skriva som *le nouveau roman*.” Detienne hade en så elektrifierande stil. Vilken tonus; hans franska är suverän! Han kunde absorbera hela Lévi-Straussäventyret och Lévi-Strauss gillade det och skrev en berömmande recension av *Les jardins d'Adonis*.

ML Vi läste en kortfattad sammanfattning från ett amerikanskt uppslagsverk, där Vidal-Naquet skriver att Detienne lämnade Centre Louis Gernet framför allt av personliga skäl.

JS Det blev mycket bitterhet och problem. Det skar sig mellan oss också, avsevärt, vilket jag är ledsen för, för han gav mig så enormt mycket under några år, som jag inte kunde återgälda på något rimligt vis. Han var så snällrik och så generös i sin forskning, och seminarierna var sällsynt inspirerande. Varje vecka ny forskning. Så sökte han sig då till Amerika och hamnade vid Johns Hopkins.

Det finns en artikel från 1997 publicerad i en belgisk tidskrift som heter *Kernos*. Titeln är ”Expérimenter dans le champ des polythéismes”. Det är en genial text. Man tar ett grekiskt gudapar som i Athen hänger ihop, och för i en sådan konstellation experimentellt, logiskt, in ett slags kontrastmedel för att åstadkomma en reaktion. Jag har i liten skala använt mig av hans metodologiska uppslag, men inte inom religionsantropologin utan inom ”kulturanthropologin”. Man tar poeterna Sapfo och Alkaios, och så släpper man ner Lesbos diktator Pittakos som kontrastmedel för att se hur de reagerar. Ni ska få se resultatet i nästa diktsamling! Om man ser hur Sapphos poesi, med ”Du ska älska din familj och hata dina fiender”, förhåller sig till Pittakos ”Det är bättre att förlåta än att hämnas”, kommer man något på spåren. Vad är det som händer mellan de här två? Vad är det Pittakos har som inte Sapfo har? Experimentet säger något om hur det ideologiska kraftfältet ser ut. Om man experimentellt släpper ner en historisk figur i detta ideologiska kraftfält, vad händer då? Jag tror att det hjälper oss att ställa rätt frågor.

John Scheid och jag hade planer från 90-talet att ge ut våra seminarier från *École pratique*, men Scheid blev professor vid Collège de France och fick mycket att göra. För mig tycktes det uppenbart att han aldrig skulle få tid, så jag samlade ihop allt jag hade av gamla seminarietexter, av vilka vissa figurerat på svenska redan, och gav ut en bok, *Försokratikern Sapfo och andra studier i antikt tänkande*. Det ångrar jag inte alls. Men sedan fick John

tid över och blev sugen på att redigera vår planerade bok. Sommaren 2014 gick vi igenom vårt gamla material och satte ihop en bok, *La tortue et la lyre* (Sköldpaddan och lyran), uppkallad efter en av grundidéerna från seminarierna. Den kom ut på CNRS förlag under hösten. Vi dedicerade den till Detienne, *spearheading the movement*.

ML Du beskriver Vernant som karismatisk, samlande och nyskapande; Detienne är briljant och stilistiskt framstående. Hur skulle du vilja placera Vidal-Naquet och vilka är hans främsta verk?

JS Vidal-Naquet var emot Algerietkriget till den grad att han fick yrkesförbud. Han skrev likväl böcker om tortyren under kriget, kunde berätta att Le Pen hade torterat, samt satt inne med dokument som kunde visa det. Det sades att han hade så mycket information om Le Pens tortyr att han blev en farlig person för Le Pen och hans parti, för skulle det bli rättegång så skulle allt detta kunna komma i dagen. Vidal-Naquet hade många strängar på sin lyra. Han hade varit skolkamrat till Robert Faurisson, som slog igenom som historierevisionisternas körledare. Vidal blev den som först tog itu med revisionismen och beskrev förintelselägrens realitet med hjälp av ny bevisning. Han tog det allvarligt som historiker. Han tog revisionismen vid hornen och visade att han inte bara var antikhistoriker utan också modern historiker.

Hans böcker är framför allt artikelsamlingar, och hans främsta bok, *Clisthène l'Athénien*, är för mig karaktäristiskt nog skriven i samarbete med Pierre Lévêque från franska kommunistpartiet. Det är en enastående bok. Sedan är det klart att många av artiklarna i *Mythe et tragédie en Grèce ancienne* är fina. Om det är en bok man är ute efter får man säga att det är *Clisthène l'Athénien* men att han inte är en bokförfattare utan en artikelman. Det gäller inte minst den innehållsrika *Le chasseur noir*. Vidal-Naquet var i början på 70-talet förtrollad av Lévi-Strauss och skrev om skogen Broceliande i fransk medeltidshistoria, en i bästa mening Lévi-Strauss-inspirerad analys. Han ansåg nog att strukturalismen kunde utgöra en hjälp-vetenskap men att historien var huvudsaken. Vernant hade en så speciell personlig utveckling med filosofin, motståndsrörelsen, kommunistpartiet, dissidensen och sedan Collège de France som kronan på verket. Det är svårt att ha honom som förebild. Detienne är nog lättare att ha som förebild, men hans oförutsägbarhet gör det samtidigt problematiskt. Vidal-Naquet är mer föredömlig, även om man ju aldrig kan komma ikapp hans politiska engagemang, som börjar när han är 11 år gammal och hans far 1940 berättar om Dreyfusaffären. Fadern kom att deporteras och mördas i Auschwitz.

ML Så när du kommer dit finns de allihop där: Vernant, Vidal-Naquet, Detienne. Var placerar du dig – är du vernantian, eller vidal-naquetian, eller detiennian?

JS Jag blev också kollega med Nicole Loraux, en smart forskare. Min inre människa står nog närmast Vernant, men det är lättast att argumentera utifrån Vidal-Naquets position. Jag tror att historien har ett slags primat och att Detiennes mytologi kan komma in som en enastående hjälpvetenskap, för det är mycket som är mytologi i historien; för den rationella människan är

nog Vidal-Naquets position den rättframmaste. Men Detienne, han skrattade när han hörde sådant. ”Historia? Mytologi!” De var två dioskurer som inte kunde komma överens. Vidal-Naquet kunde uttala sig kritiskt om Detiennes politiska medvetenhetsgrad. Han kom ihåg hur det var 1967 i april, när Detienne kom till Vernants *Centre* och alla var olyckliga; det rädde ett väldigt vemod. Då kunde han säga: ”Varför är ni så nedstämnda, det är ju vackert väder.” Juntan hade tagit över makten i Athen! Vilken kontrast mellan denna politiska oskuldskraft och Vidal-Naquets eget politiska engagemang. Det ger samtidigt ett perspektiv på Detiennes senare utveckling, präglad av attackerna på franska historiker, karakteriserade som nationalistiska i ordets sämsta bemärkelse.

AS I *Gåvan* säger Marcel Mauss att antropologin bör hålla sig till historien och tingen själva snarare än till sociologins abstraktioner. Fanns den konflikten närvarande vid institutet?

JS Det kan man nog säga. Det har jag inte tänkt på, jag har inte den passagen aktuell. Centre Louis Gernet blev den ”historiska antropologins” högborg. Det var medan Vidal-Naquet var direktör. Han efterträdde Vernant, företrädare för den ”historiska psykologin”, och efterträddes i sin tur av François Hartog, som betraktade sig som historiker.

Jag ska berätta en liten sak som är lite signifikativ för Vidal-Naquets självbild. När jag bodde i Rom hösten -73 köpte vi *Le Monde*, och i *Le Monde des livres* recenserade han kommunisten George Thomsons *The First Philosophers* i fransk översättning på kommunistpartiets förlag. Han var gemen; Vidal var en riktig kommunistätare. Han hade kanske varit kommunist tre månader i sin ungdom men var antikommunistisk, även om han kunde ge stort utrymme åt exempelvis klasskampen i det grekiska dramat. Väldigt antikommunistisk och väldigt emot Thomson: Vad var det han drog fram? Thomson var för honom bara en perifer, introvert engelsk forskare, en bland många brittiska intellektuella med extravaganta idéer. Han klassades i recensionen som kuf, och Vidal-Naquet sade därtill att Thomson bara hade haft en enda elev, signifikant nog Willetts, specialisten på Kreta, som ju onekligen är en elev av kaliber. Sedan påstod han att Thomson själv var elev till Walter G. Headlam, det vill säga den engelske Aischylosforskaren, vilket Vidal gjorde nummer av. Det var ju riktigt att Thomson fick använda sig av Headlams kvarlätningskap för sin egen Aischylosutgåva så småningom. Men jag blev arg på det här och skrev ett litet brev till redaktionen för *Le Monde*, ”*Courrier des lecteurs*”, och kritiserade recensionen för dess ensidigt antikommunistiska framställning. Det kunde man skriva på den här tiden. Och sedan tog jag då fram det märkliga faktum att det från en historikers penna kunde framgå att Thomson var elev till Headlam, för Thomson var bara fem år när Headlam dog. Det där var en välskriven liten text, som inte publicerades, och jag tror ju att det var Vidal själv som tyckte att det var pinsamt. Det var Detienne som sade det: ”Den har inte kommit in, för han betraktar sig som historiker, och det är vådligt för en historiker när man kan sätta fingret på en sådan här sak.” Det tog åtta år innan Vidal-Naquet och jag blev – vad ska vi säga – uppriktigt goda vänner. Det här med Thomson glömdes bort, sedan jag hjälpt honom i hans forskning kring Olof Rudbeck; han var intresserad av Atlantismyten.

ML Det finns en bok på svenska: *Atlantis: historien om en dröm*.

JS Man kan få knäcken för mindre än att läsa Rudbeck i latinska översättning på Bibliothèque nationale. Jag kunde svenska, så han var glad att jag ställde upp och gjorde resuméer. Jag läste hela första bandet och gick igenom det på Vidal-Naquets seminarium. Det var lustigt, för jag hade precis träffat Axel Strindberg i Paris. Han var där nere och skrev på en pjäs. Han behövde arbetsro, flydde till Paris och bodde på Centre culturel i någon veva, så vi umgicks en del. Han hade skrivit om Rudbeck på 30-talet, i kan vi säga marxistisk anda, en fantastiskt bra bok som jag då kunde presentera hos Vidal-Naquet. Då var det bara jag, Nicole Loraux och Vidal-Naquet, inga andra elever. Det var någon som sade att det är så att vissa årgångar av ett vin är bra och andra mindre bra, men det här var trots elevernas frånvaro en bra årgång – Vidal fick ju stor nytta av detta, eftersom han skrev mycket om Rudbeck sedan. Av en fransk förläggare fick Vidal uppgiften att ansvara för en ”Atlas över världshistorien”, tjugigt illustrerad med färgbilder och målningar. Den svenska stormaktstiden illustreras med Olof Rudbeck som dissekerar Europa och upptäcker Atlantis under Sverige. Det var ju frukten av de här seminarierna. Han satte Rudbeck högt. Förresten höll han på att färdigställa en text om Olof Rudbeck när han plötsligt blir uppringd och någon säger: ”Det här är från Svenska ambassaden i Paris, och vi har en monsieur Rudbeck som skulle vilja tala med monsieur Vidal-Naquet!” Vidal sade att alla hans föreställningar om historia, rationalitet och annat kom i gungning några ögonblick. Det var sant att det fanns en monsieur Rudbeck som ville tala med monsieur Vidal-Naquet. Det var Carl Rudbeck från *Svenska Dagbladet*, som hade ett projekt att skriva en översiktlig artikel om universiteten i Europa; den skulle bygga på intervjuer med universitetsmänniskor i olika länder: Tyskland, Frankrike, Italien och så vidare. Vidal var en av dem som skulle intervjuas, och han blev också intervjuad senare.

ML Detienne lämnade alltså institutet i början av 80-talet. Blev Loraux en samlande gestalt?

JS Nej, hon blev ju så besviken över att hon inte blev direktör efter Vidal-Naquet. Men hon var ibland en riktigt storartad forskare. Även mellan Nicole och mig skar det sig. Jag har glömt detaljerna, men det var obehagligt, för jag satte stort värde på Nicole.

ML Loraux rörde sig i feministisk riktning?

JS Ja, det gjorde hon, och det tyckte jag var helt OK, men hon hade ambitioner att komma in vid Collège de France. Och när det inte lyckades, upptäckte hon fiender överallt. Jag samarbetade ju med Scheid, som däremot kom att bli invald. Det blev inte bra, och jag är ledsen för det, för på ett tidigt stadium hade vi lika ställda klockor, så att säga.

ML Hur löpte, i centrets sammanhang, din egen utveckling kring marxismen i förhållande till de andras?

JS Vernant hade lämnat partiet. Vidal-Naquet var kommunistfientlig, och det hade han goda skäl för, eftersom han kände kom-

ministpartiet på nära håll, något som jag inte alls gjorde. De tyckte kanske att jag var en efterslänrare. Nicole Loraux hade ibland lite politiska ”återfall”, men det var ingenting som var synligt i det hon skrev; hon hade aldrig varit så värst marxistisk, utan hade väl varit på den kulturanthropologiska vänsterflygeln, en till intet förpliktande extremvänster – innekretsarna vid École des hautes études, om jag vågar uttrycks mig så. Jag hade ett samarbete med henne i början av 80-talet och det står i ett förklarar skimmer. Det var tråkigt att det slutade så här. Hon fick högt blodtryck och fick rådet att om hon inte ville dö måste hon sluta röka, och det gjorde hon inte alls, och så fick hon stroke och afasi; det var under andra hälften av 90-talet. Det fanns inget resonligt eller ödmjukt i hennes attityd, och feminismen kom där in som ett vapen. Hon var skarpsinnig och skrev intelligenta saker; men när hon skulle presentera tragedin på ett nytt sätt – uppseendeväckande, paradoxalt – ville hon se den som en *antipolitisk* företeelse, och det höll ju inte i förhållandet till Gernet, Vernant och Vidal-Naquet, för vilka politik och tragedi närmast är synonyma; att tänka politiken är bland annat att skriva tragedi. Hon var alltså tvungen att ta avstånd från de här tre-fyra personerna för att bli sitt eget ursprung.

AS Vernant hade inte löst den genealogiska frågan?

JS Nej, så kan man säga: Successionen var oklar. När Detienne och Vidal-Naquet inte kunde samsas i samma hus, då gick energin ur. De var dioskurerna som till en början konkurrerade om Vernants gunst. Det fanns liksom inget alternativ till den här rivaliteten. Jag tror att Vernant hade en stor svaghet för Detienne, som borde ha efterträtt Vidal-Naquet men som harmset avlägsnat sig från vårt *Centre*. Loraux var inget alternativ. Om Centre Louis Gernet – vad ska man säga? Man får ju glädja sig åt att sådana här organismer kan uppstå och blomma upp. Sedan är de ju som allt annat dömda att förgås. Det var roligt så länge det varade!

Phrasikleia

ML Vi kanske kan välja en annan vinkel? Du kommer till Paris. Centret formas i en period som är intressant för oss som sysslar med psykoanalysen och Lacan. Vilket var skolans förhållande till psykoanalysen? Om man tar Vernant finns en text som ”’Édipe’ sans complexe” som i viss mån är en vidräkning med Didier Anzieu. Den kanske inte är helt representativ?

JS Det är först med Nicole Loraux som psykoanalysen kommer in i bilden. Dessförinnan var Vernants position den att ”det är inget att fortsätta med”. Jag hade lite samarbete med en grupp psykoanalytiker i Paris. De var lite för mycket lacanianer för min smak, men jag gillade dem därför att de hade kliniska erfarenheter som jag tyckte om att prata med dem om, för det visade dem från en annan sida än den teoretiskt sofistikerade. Deras tidskrift hette *Littoral*.

ML Sedan kommer Foucault och Derrida: Vilket är deras inflytande? Du hänvisar till båda två. Man förstår att du läst särskilt Derrida.

JS Derrida var kolossalt viktig för mig och *Phrasikleia*. Utan hans avhandling, *La Voix et le phénomène*, *Rösten och fenomenet*, hade jag inte kunnat ställa problemet i *Phrasikleia*. Men samtidigt var jag på kollisionkurs med honom; det har jag tagit itu med och rätt ut långt senare i en ännu opublicerad text.

Jag går ett steg tillbaka i debatten mellan Derrida och Husserl, och ger Husserl rätt. Husserl har hela den arkaiska epokens greker i ryggen så att säga. Derrida säger att det skrivna jaget är det normala, vi skriver jag, det är inget konstigt med det. Men Husserl problematiserar förhållandet och säger att det är något bisarrt. I en dikt har jag faktiskt gjort en jämförelse med den automatiska telefonsvararen. När jag säger: ”Jag är inte hemma just nu, men” och så vidare, i det ögonblick när jag uttalar det finns det en svävning – jag är inte hemma just nu, var är jag då? Känslighet för telefonmediet, känslighet för skriftmediet...

ML Du talar i *Phrasikleia* om jaget som en ”härhet”, som en plats.

JS Jo, och jag upptäckte att det fanns en etymologi som återförde *ego* – det kan man ju strunta i, det var mer en mnemoteknisk detalj att haka upp det på – till grundbetydelsen ”här” – det är något fundamentalt, här och nu och jag. Det blir problematiskt när man skriver det och sedan flyttar på det skrivna.

AS Det är ”jag” som *shifter* – Roman Jakobsons begrepp?

JS Precis.

AS Du kritiserar även Derrida i en not i *Phrasikleia* för att han för in fadermordet i filosofins ursprung.

JS Jo, det är riktigt. Det är sådana invändningar som Derrida-elever har luggat mig för. Det är inte så allvarligt. Jag hade väldig glädje av *La Voix et le phénomène*.

AS Jag uppfattar dig inte som kritisk mot Derrida som sådan, utan läste det i förhållande till Detiennes förord till den engelska utgåvan av *Les Maîtres de la vérité* där han är hård, inte så mycket mot Derrida, utan mot de av Derridas elever som har utsett en enda mästare på läsning. I det här fallet tror du inte på Derridas läsning?

JS Nej.

AS Vi har i *Arche* publicerat Foucaults diskussion med Derrida kring vansinnets historia. Kontentan av Foucaults svar till Derrida tycks vara att Derrida försöker placera filosofin som en domare över historien, medan Foucault hävdar att filosofin är historiskt kontingent. Är det så att strukturalismen för Vernant är en metod för att skriva historia som ligger närmare det foucaultska perspektivet än det derrideanska?

JS Jag har ju satt värde på Foucault, inte minst i början av *Phrasikleia*. Det var omstörtande, nya grejer. *Sexualitetens historia* hade kommit ut, med grekerna, med passivt och aktivt. Kolossalt

»Under Lévi-Strauss tal till Vernant i samband med dennes 70-årsdag 1984. Längst till vänster Jacques Derrida, längst till höger Nicole Loraux. Kvinnan i förgrunden till vänster är Stella Georgoudi, som i decennier var Marcel Detiennes assistent och som handlett många avhandlingar. Hon har även samarbetat med Gunnel Ekroth i Uppsala. Bakom henne till höger står Florence Dupont, latinist från Paris, som bland annat hade idéer om att Homeros var som ›Dallas‹, vilket gick hem i media. Till höger om Derrida Jean-Louis Durand (skymd), expert på det grekiska slaktoffret och till höger om honom (väl synlig) Alain Ballabriga, Hesiodos-forskare. Den gråhåriga kvinnan bredvid Nicole Loraux är Elena Cassin, assyriolog och sväger-ska till Vernant.«

spännande. De har en historisk hemhörighet som är ointressant för Derrida. När Jean Bollack klagade på att Derrida inte använde sig av den grekiska Platon-texten utan den franska Budé-översättningen, så menade Derrida att det inte spelade någon roll. Det var i frivolaste laget.

ML Men Vernant och Derrida var vänner?

JS Ja, det tror jag. Jag vet att Derrida troget skickade alla särtryck till Vernant, som läste dem och tackade för dem, men han sa att när *La carte postale* kom ”då drog jag ur jacket”. De fiskade i tätt intill varandra liggande vatten i början på 70-talet, när Vernant höll på med analysen av Oidipus. Rent metodiskt är det så med Vernant att han går igenom Sofokles pjäs och tittar på allt som har med fot att göra, ”svullen” och så.

ML I ”Den haltande tyrannen”.

JS Ja, just det. Han går igenom det noga. Det är ju någonting som är metodiskt besläktat med Derridas ”La Pharmacie de Platon”, ”Platons apotek” som den heter på svenska numera. Nicole Loraux tyckte mycket om den, minns jag. Jag uppfattar att de stod varandra intellektuellt mycket nära i början på 70-talet, en viktig period för Derrida. Vernant var ju då lite mer till åren kommen, mer mogen man, mer mogen forskare.

ML Derrida har även skrivit en text som heter *Khōra*, som han dedicerar till Vernant, där han läser Platons *Timaios*.

JS Intellektuellt stod de som sagt varandra ganska nära, men i praktiken sågs Derrida aldrig till vid vårt forskningscentrum. Jag tror att Detienne kanske upplevde sig som rival, för hans *Les jardins d'Adonis*, som ju på ett plan är en skrifthistoria, kom ut 1972 ungefär samtidigt som Derridas *La Dissémination* och där finns *Apoteket*, från samma år. De recenserades tillsammans i *Critique*, och på andra ställen också tror jag. Jag tycker att de rimmar rätt väl med varandra, men Detienne ville väl inte komma i skuggan av filosofer. Han var ju på sitt eget spår, var i full gång, hans mest expansiva period. Hela det här slaktofferprojektet blev till i någon fotnot eller passage i *Les jardins d'Adonis*, där det talas om slaktoffret i förbigående. Sedan växte det ut till ett projekt med många inblandade, däribland undertecknad.

ML I *Phrasikleia*, som ju innehåller ett antal kapitel varav flera finns överförda till svenska i dina essäböcker *Myrstigar* och *Fjärilslära*, lyfter du fram högläsningens primat, att grekerna läste högt och att läsaren tjänade som röst åt den skrivande, något som, även om upptäckten inte är helt ny, framstår som omstörtande. Det ändrar ju förutsättningarna för ens tänkande som skrivande och talande person: Vad har den betytt för dig? Vilket har gensvaret varit på dina studier?

JS Jag är alltså inte först. Det finns andra som har varit inne på det och förstått det. *Phrasikleia* fick ett visst gensvar. Det roligaste, och mest oväntade, kom från tyska, protestantiska teologer, lutheranska teologer; de var intresserade av den på ett sätt som gjorde mig nyfiken. Sedan tror jag att många klassiker har tyckt

ungefär ”än sen då?”, ”det är ju känt sedan 20-talet att de läste högt”. Men jag tycker väl inte att man har dragit konsekvenserna. Jag är kanske den förste som drar de riktiga konsekvenserna och som har försökt tänka till om vad det innebär. Det finns en svensk poet som jag sätter högt: Lasse Söderberg; ”i de nio vokallernas vagg” är en rad från en dikt av honom. Hos honom stötte jag för första gången, och som rätt ung, på tanken att komma från det stumma tecknet till det talade. I *Fjärilslära* finns en artikel om honom där detta utvecklas. Hans känslighet för svenska språket, vokaler och konsonanter, var nog en viktig utgångspunkt som gjorde mig extra känslig för miraklet, eller dramat, eller hur man nu vill säga det, när det stumma tecknet väcks till liv. Det är något alldeles enastående som händer.

AS *Phrasikleia* tar en risk. Om man ska säga något nytt...

JS ...måste man ta risk. Jag har varit riskbenägen. Det är det enda som får igång mig. Att ta en risk, det fanns folk i Lund som skakade på huvudet. Jag tog ju en risk när jag kom tillbaka från USA till institutionen, men det gav ingenting: Sapfo! År 1970 fanns inget intresse för Sapfo. Det tycktes totalt meningslöst, ett dokument signerat av en kvinna, för en kvinnlig publik... Än sen då?

ML Apropå det bristande intresset för Sapfo: den grekiska institutionen i Göteborg är en hotad institution, man diskuterar kontinuerligt latinets och grekiskans vara eller inte vara vid universitetet, och för något år sedan var det ju ett upprop mot planerna på att lägga ner medelhavsinstitutet i Rom, Istanbul och Athen. Dels skulle jag tycka det var intressant att höra hur du uppfattar intresset för det klassiska i Sverige från din horisont? Och sedan skulle jag också i någon vidare bemärkelse vilja veta vilken betydelse du menar att det har för ett land att det finns ett levande förhållande till de klassiska språken?

JS Stora frågor. Jag fattar ju inte hur man klarar sig utan dem. I min forskning visar jag vad man eventuellt går miste om. Så många saker blir synliga, inte för att de så att säga härstammar från de gamla grekerna, utan för att den grekiska kulturen är så pass utforskad och så nära oss att vi kan komma till tals med den, och för att den är så långt borta att jämförelser kan bli intressanta och relativiserar vår egen erfarenhet. Den jämförande aktiviteten är för mig oskattbar.

AS Kan man genom grekerna säga saker man inte på annat sätt skulle kunna säga om vårt eget samhälle?

JS Min kollega John Scheid formulerade sig kring detta i sin installationsföreläsning på Collège de France. Om inte mitt minne spelar mig ett spratt, sade han detta: I en tid när vi har så många konkurrerande religioner, som är problematiska att undersöka, att diskutera, eftersom det är svårt att tala helt fritt om dem – då är det viktigt att man har en religion som exempelvis den romerska. Du kan diskutera, ifrågasätta, gå in i den och värdera den, utan att bli mordhotad. Det är viktigt för religionsvetenskapen att ha ett sådant undersökningsfält tillgängligt: i hans fall är ju den romerska religionen ritualistisk, handlingsinriktad. Det vik-

tiga är inte om du tror eller inte, utan att du utför vissa rituella handlingar.

Jazz och poesi

ML Din far avled tidigt, i en kanotolycka när han var ute på ornitologisk expedition, något du har beskrivit på flera ställen. Jag har bland annat läst att ni hade planerat en Lapplandsresa som inte blev av.

JS Ja, det var andra saker som kom in i bilden, och den har ju svävat över min Lapplandsupplevelse hela livet, det är helt klart. Och det är riktigt, den blev aldrig av. ”Den uteblivna resan” heter en dikt.

ML Så när du sedan reste till Lappland ensam blev det en stark upplevelse?

JS Ja, det blev ett sätt att fullborda en historia. Det är rätt enkelt att förstå. Ni har ju nämnt Frasiikleia. Jag har hans nybörjarbok i grekiska, och han läste ju Frasiikleias gravinskrift omkring 1930, när han lärde sig grekiska för att sedan kunna läsa teologi. Jag tror inte att han hade haft den i gymnasiet. Han gick inte på ”helklassisk linje”. Jag hade i hans lärobok lagt märke till – och det här står i en dikt i *Installation med miniatyrflagga*, ”Sockeln”, som handlar om Frasiikleia – att han hade strukit under alitterationerna, *kappa* och *kappa lambda*, motsvarande *k* och *kl* i den grekiska texten. Det berättade jag för min son när vi stod inför Frasiikleia i Athen på Nationalmuseum någon gång i slutet av 90-talet.

ML Passagerna i *Pastorn min far* där du skriver om hur du läser hans gamla anteckningar till Uppenbarelseboken är gripande läsning.

JS Ja, för mig var det väl närmast chockartat. En lite annorlunda antikupplevelse, med ”Satans tron” i Berlin, och den parallell till Pergamon som min far drog. Jag har skrivit om det i en bok från Svenska Bibelsällskapet som handlar om vad *Bibeln* kan betyda för svenska författare och intellektuella idag: *Boken om oss alla*. Där försöker jag reda ut hur det kom sig att jag började med grekiska. Det var så att när han hade dött, någon av dagarna efter hans död, upptäckte jag på hans arbetsbord ett Nya testamente på grekiska. (Det här minnet kan förstås vara en efterhandskonstruktion, det inser jag.) Han hade gjort förstrykningar med rött och olika glosanteckningar i marginalen. Upplevelsen av ett främmande språk och ett okänt alfabet gjorde att jag med något slags analogi tänkte så här: om jag behärskade det språket så skulle det möjliggöra ett slags kommunikation med honom. Det är förstås en drömartad logik som inte riktigt håller för rationell granskning, men så upplevde jag det. Och sedan blev det viktigt, det här med grekiskan. När jag i gymnasiet eventuellt skulle välja grekiska och gå helklassisk linje, så var jag antireligiös. De skäl som jag mobiliserade var Sapfo och Gunnar Ekelöf och Homeros och så vidare, men givetvis har primalscenen med Nya testamentet på arbetsbordet funnits med i det fördolda. Beslutet var på något vis

redan fattat. Så det blev grekiska. Det här tycker jag mig ha rätt ut på ett tillfredsställande sätt i Bibelsällskapets antologi. Jag var glad över att äntligen ha fått en rimlig förklaring till mitt tveklösa val av grekiska på gymnasiet.

AS Sätter du det också i samband med att du sysslat specifikt med gravinskrifter?

JS Nej, det tror jag inte. Det som hände med min far har naturligtvis spelat en stor roll, men jag har inte sökt mig till gravinskrifterna, utan det har bara blivit så därför att de utgör våra tidigaste skriftliga dokument – och det är underbart att läsa hexametrar huggna i sten.

ML Har du många minnen av din far?

JS Ja, han var en entusiasmerande person, sådan jag minns honom, och vi hade hemska roligt. Han hade en sarkastisk humor som han förmedlade till mig. Sedan var det på det viset att jag hade hört från olika håll att kyrkan hade betett sig feget under andra världskriget, att kyrkan hade blamerat sig. Jag var ängslig och inte riktigt på det klara med var han hade befunnit sig under andra världskriget. Jag hade till och med, 1968 eller 1969, i en intervju talat nedlåtande om prästernas engagemang som allmänskligt filantropiskt och understrukit att politiken lyste med sin frånvaro. När min mor småningom dog fick jag tag i hennes lilla arkiv där hans predikningar och bibelstudier fanns, och jag började läsa. Det visade sig att han hade bedrivit bibelstudier under andra världskriget med tydliga referenser till världshändelserna. Det blev diktsamlingen *Pastorn min far*, där jag för min inre människa fick ge honom upprättelse för att jag inte hade tilltrött honom detta engagemang, detta klara ställningstagande. Det var väsentligt för mig och roligt att skriva. Det finns dokumenterat i boken. Min mor hade väl upplevt mig som allmänt religionsfientlig i tonåren; vi hade förfärliga gräl vid middagsbordet i religiösa frågor. Hon hade gömt undan manuskriptet, och jag säger i diktsamlingen att hennes attityd – hon visste att jag visste att pappren fanns där – ungefär gick ut på att det var bäst att inte få reda på hur jag skulle reagera. Hon uppmanade mig aldrig att läsa. Hon sa alltså inte: ”Läs det här så ska du få se”, utan lät det vara. När jag fick tag i det läste jag med stor glädje. Hans text börjar 1939 med att evangelisten Johannes ”satt i vad som i våra dagar skulle kallas ett koncentrationsläger” ute på ön Patmos. Sedan kom resten.

Men det var alltså bland annat Sapfo som jag explicit angav som orsak till att jag valde grekiska, och det var Tranströmer som fick in mig på Sapfo-spåret. Tranströmers sapfiska strofer utgör en stor händelse i svensk poesi, daterbar till 1954 när *17 dikter* kommer ut. Strofformen hade Tranströmer lärt sig hos Horatius och fyller den med ett helt samtida 50-talsinnehåll: ”Höstlig skärgård” är platsen för innovationen. När jag förstod detta, väckte mitt intresse för Sapfo. Samtidigt läste jag en dansk poesiteoretiker som hette Paul la Cour, författare till *Fragment av en dagbok*. Som jag långt senare fick reda på, var han medlem av det danska kommunistpartiet, hade bott länge i Frankrike och kommit surrealisterna nära. Han gjorde en analys av något han kallade bildens drift; vi kanske skulle kalla det avdrift. Om en dikt handlar

Ovan: »En av poesifestivalerna på Gotland. Det bör vara 1995. Det var första gången jag träffade Tranströmer efter hans stroke. Sittande till höger är Ulla Montan, fotografen. Min gamle vän Anders Bodegård finns också med, det är honom jag står och pratar med. Och Torbjörn Schmidt sitter nere till vänster med sin Josef i famnen. Och mannen där i mitten med skägg är den danske poeten och författaren Sören Sörensen.« Foto: Jörgen Kristiansson

om den älskades ögon och kanske påstår att ”dina ögon är som stjärnor”, och stjärnjämförelsen sedan utvecklas så mycket att dikten spårar ur, då får vi en avdrift från den ursprungliga jämförelsen, där jämförelseledet alltså tar kommandot och uppfyller förgrunden. Detta hittar han exempel på hos surrealisterna, men även i fragment 97 hos Sapfo som han citerar i Emil Zilliacus svenska tolkning, där jag läste det för första gången. Sapfos pakt med modernismen var alltså dokumenterad i Tranströmers *17 dikter* och fyra år senare i *Hemligheter på vägen*. Pakten blev retroaktivt bekräftad av Ezra Pound. Men när jag var fjorton och kom till Tranströmer var jag nog mer intresserad av bildkonsten än av ordkonsten, poesin. När vi nu sitter i Linde-rummet kan jag ju säga att det var med jazzmusiken allting startade. Jag spelade med kamrater i skolan och var mycket jazzintresserad. Ulf Lindes formulering att jazzmusiken för honom var trampolinen som fick iväg honom till allt det andra gäller också på ett mer anspråkslöst plan för mig.

AS Sture Dahlströms första bok *Änglar blåser hårt* handlade väl också om...

JS Kul att det fortfarande finns folk som känner till den.

AS Och Mezzrows *Dans till svart pipa*...

JS Kan du tänka: 1958–59 fick jag *Dans till svart pipa* i premium i skolan! På den tiden var det skolavslutning i kyrkan. Det var prosten Herrlin, Tegnérbeundraren, som delade ut premierna till de försigkomna eleverna. När han fick upp den – är det Slas som gjort omslaget där man ser klarinettistens svarta fingrar? – i kyrkan blev han mycket häpen och undrade väl om detta var lämplig lektyr för mig. Boken var enastående fin. Det var första gången jag förstod hur allvarligt det var att ge sig in i narkotikavärlden. Den handlar ju mycket om hur Mezz Mezzrow slår sig fri från sitt heroinmissbruk. När jag studerade i Amerika träffade jag en grekisk-studerande som skrev avhandling om biskop Synesios i Kyrene. Den här studenten hade varit jazzmusiker och hade spelat i Harlem. Han var från Bronx, från en judisk-kommunistisk miljö, lite som Allen Ginsberg. Honom hade jag mycket gemensamt med tack vare jazzmusiken. Han hade kommit ur sitt heroinmissbruk, en av två jag personligen känt som lyckats med detta. Har ni hört Tommy Ladniers *Really the blues*? Den är underbar. Som sagt, med mina kamrater spelade jag jazzmusik, först tradjazz och senare jazz i Miles Davis’ tecken. När jag hade ett litet samarbete med Carl Fredrik Reuterswärd för några år sedan kom vi på att vi båda hade spelat kontrabas och kom fram till att vi båda hade varit lika urusla. Mina förebilder var i alla händelser Charlie Mingus och Paul Chambers.

Det är ungefär vid den tiden jag också för fullt intresserar mig för Sapfo. Jag ville ha reda på allt, skaffade böcker och såg till att jag fick tag på grammatik och lexikon där man kunde hitta dialektens ibland rätt egenartade ord och böjningsformer; Sapfos dialekt är ju mycket olik Platons.

ML Upptäckten av Sapfo går alltså via Tranströmer?

JS Ja; men jag inser att det ju är något vrickat i detta att förbinda ett rent formellt förhållande, alltså strofformen som bar Sap-

fos namn, med Sapfo själv. Men för mig garanterade detta en reell kontakt som sträckte sig över mer än 2500 år. Det där tilltalade mig. Annars var jag ju Homeros-intresserad, men jag hade svårt att för mig själv förklara att man kunde sätta Homeros allra högst och sedan ägna sig åt att skriva lyrisk poesi – det var ju vad jag ville och gjorde till att börja med som gymnasist och sedan längre fram. Homeros är ju episkt berättande. Senare i livet har jag kommit att lösa det här problemet på mitt sätt.

Jag bodde i Italien och umgicks mycket med en italiensk poet som heter Valentino Zeichen, född 1938. Han och de unga poeterna under den italienska poesins storhetstid på 70-talet – som bröt med det neoavantgarde som hade förtryckt den italienska poesin i årtal – började skriva på ett friare sätt. Generationen före dem skrev hårt formalistiska, abstrakta dikter och var samtidigt maoister; man förstod dåligt förbindelsen mellan maoismen och det abstrakta, men det var detta recept som gällde. Valentino var en av dem som bröt med detta. Han hade en särpräglad utbildningsgång, hade suttit på uppfostringsanstalt och där läst klassiker som Swift och Voltaire, i anstaltens bibliotek; bland de intagna var han den ende läskunnige. När han bevistade poesiuppläsningar åren kring 1970, noterade han att man som åhörare inte kunde komma ihåg vad de lyriska och lite mer cerebrala poeternas dikter handlade om när man kom till utgången. Då började han utveckla en teori som gick ut på att det naturliga för det mänskliga psyket är att bygga upp eller organisera lyriska erfarenheter i antydda eller mer utvecklade berättelser. Han började skriva berättande poesi. Jag var på en uppläsning som gjorde starkt intryck på mig 1977, där han läste berättande dikt som var fantastisk, och rolig dessutom. Den handlade om hans erfarenheter från skoltiden, de första skolåren, om lärare som förföljde sina elever. Den tog formen av ett metaforiskt ubåtskrig omkring 1950. Lärarinnan hade två optiska spaningsorgan och försökte tvinga de andra ubåtarna upp till ytan; man spelade sänka skepp, vill jag minnas. Jag hade då, omkring 1980, ingen möjlighet att utveckla en sådan poesi; det var helt främmande för mig och jag tror att det tog nästan femton år för mig innan jag kunde skriva något som liknade en berättande dikt. Det var en lång väg dit, men sedan har jag fortsatt och trivs bra med det. Det har för mig varit väsentligt. Ibland har det blivit miniessäer, eller kanske noveller. Jag har hållit kvar rytmiseringen av uttrycket, betraktar det fortfarande som poesi, inte minst i formell bemärkelse, eftersom radindelningen har med andning och rytm att göra. Det är alltså inga riktiga essäer, eller riktiga noveller. Det har varit ett sätt för mig att komma tillbaka till problemet jag ställde mig som tonåring: ”Homeros, episk poet, världens bästa poet – och du sitter och skriver lyriska dikter, tolv rader, sexton rader, som egentligen inte har någon narrativ dimension över huvud taget!”

ML Hur träffade du Zeichen?

JS Min syster hade sällskap med en italienare, en blivande arkitekt, på 60-talet. Han kom och hälsade på oss i Landskrona. Jag sympatiserade mycket med honom, Antonio. Sedan sprack det mellan dem. När jag kom till Rom i augusti 1973, tänkte jag att det skulle vara roligt att komma i kontakt med honom; han var romare. Kan ni tänka er – jag kom ihåg hans gatadress. Det var Via Licinio Calvo uppe på Monte Mario. Jag tittade i telefonkatalogen och fick kontakt med honom. Han var då färdigutbildad

i Rom och jobbade som arkitekt. Hans hustru var också arkitekt. De stod på den tiden nära kommunistpartiet. Min hustru och jag blev goda vänner med dem. Han hade en arkitektkollega som hette Mario Seccia. Seccia umgicks mycket med Valentino Zeichen, som bodde på Via Flaminia nedanför Villa Strohl-Fern. Strohl var en tysk ärkeromantiker, som var så romantisk att han lade till Fern i sitt efternamn, det blev "Fjärr-stråle". Han var rik och byggde en villa där uppe. Rilke hade stipendium in natura i början av 1900-talet och skrev dikter där. Det är viktigt, för Rilke upplevde under den här perioden Rom från just denna villas horisont. Han kom dagligen in i Rom längs Via Flaminia genom Porta del Popolo, där drottning Kristina hade haft sitt intåg långt tidigare. Där finns bland annat sarkofager som omfunktionerats till vattenreservoarer; med ett handgrepp kan man få vattnet att spruta så att man kan dricka. Förbi dessa gick Rilke var dag, och han har skrivit så här om dem:

*Da wurde von den alten Aquädukten
ewiges Wasser in sie eingelenkt –
das spiegelt jetzt und geht und glänzt in ihnen.*

Så var det ju hela tiden med Rilkes *Neue Gedichte*, man hittade saker om Rom, även om dikterna inte skrevs där, utan i Paris och i Skåne när han hälsade på Ernst Norlind, och så vidare. Han kom från Rom till Köpenhamn där han träffade Ernst Norlind, och så var han på Borgeby och träffade Ellen Key. Ellen Key drulade i vattnet och hennes stora kjol slog ut som en blomma och där stod Rilke och tittade på; det är Ernst Norlind som har berättat det. Sedan kom han därifrån upp till Göteborg, till en mecenat där. Han sprang naken i höstregnet i skogarna kring Göteborg för att få något slags kontakt med kosmos.

Men Seccia umgicks alltså med Valentino Zeichen, och jag hade då turen att träffa honom och köpte hans bok, som jag blev imponerad av. Han lärde mig mycket. Han skrev en del dikter på beställning, och jag höll ju på att skriva min avhandling, vilken som sagt bland annat handlar om hur de grekiska poeterna i Pindaros generation tog mycket betalt för sina beställningsverk.

ML Du har ju även skrivit texterna i den vackra boken om Rom, *Ljuset och rummet*, med Lennart af Petersens bilder. Man förstår att det varit en betydelsefull plats för dig.

JS Jo. Jag hade ju slutat skriva poesi ungefär 1967–68. Politiseringen av det svenska litteraturklimatet fick mig att tuga. Jag hade ingenting... Jag kunde liksom inte fungera omgående... Men när jag befann mig i Rom blev det där perifert. Då var det andra saker som blev viktiga – att jag var skild från det svenska språket och att jag upptäckte att mina prepositioner började svikta; det tror jag är det första tecknet på att ens språk är i gungning. Jag upplevde det som kolossalt dramatiskt, då, 1975–76. Och min första reaktion var att sätta igång med att systematiskt översätta Francis Ponge till svenska. Som träning för att få stadga i mitt prepositionsbruk. Det kom ut en volym 1977 på Coeckelberghs förlag, *Ur tingens synpunkt*, i en serie som Artur Lundkvist basade för, "Tuppen på berget", där man gav ut till exempel Borges och Michaux. Där var en mängd moderna europeiska poeter i synnerhet. Men för mig var det viktiga att på något vis systema-

tiskt arbeta med svenskan. Och när jag höll på med översättningen av Ponge så föddes behovet att sätta igång att skriva själv. Så jag började rätt systematiskt göra anteckningar och skrev väl lite dikter, och så fortsatte jag med det när vi flyttade över verksamheten till Frankrike. Jag kommer ihåg att jag satt i biblioteket på École normale supérieure: varje dag började jag med tio minuters anteckningar som inte hade någonting med forskning att göra, innan jag satte igång. Det fyllde flera anteckningsböcker, och så blev det lite poesi av det. 1979 kom *Element till en kosmologi*, där Enrico Pulsoni har gjort omslaget, liksom nu senast till Sapfo-boken. För mig var det en stor grej, att lyckas komma tillbaka, att ha överlevt ökenvandringen. Sedan ägnade jag 80-talet åt att fortsätta. För mig var det viktiga att fortsätta skriva till varje pris och att inte stanna upp. Då var det ofta så att dikterna kom att handla om poesins omöjlighet. Egentligen var det omöjligt att skriva poesi, och för detta hittade jag olika ironiska och sarkastiska retoriska figurer, allegorier och så vidare, som jag hade roligt åt, men det var samtidigt inte det jag ville i det långa loppet. I slutet av 80-talet förändrades ljuset över landskapet än en gång.

ML Var tycker du att brytpunkten ligger? I vilken av dina samlingar?

JS För mig är den stora brytpunkten 1993 med *Samisk Apollon*, för där lyckades jag med något som jag inte hade förutsett. Och det var att återknyta till den poesiuppfattning som jag ärligen stod för i mitten av 60-talet, före politiseringen. Jag lyckades återknyta till den och samtidigt – jag vet inte varför... jag brukar vara rätt så våltalig när det gäller *Samisk Apollon*, för den var viktig för mig, men på något vis gör vinklingen i dag det svårare, jag vet inte vad det beror på – det var väl detta att jag under 80-talet skrivit poesi till varje pris, och det var en mycket personlig poesi. Under tio års tid inte ett enda "jag", ungefär. Medan i *Samisk Apollon* så är det fjället som tar till orda i första person singularis. Det är det som blir utvägen, och då är väl det delvis en följd av att jag hade kommit att intressera mig för berättandet, men också för "platsens poesi", det vill säga att i stället för att låta dikten vara centrerad i poetens jag så blir centrum en plats, och då i det här fallet en plats som jag alltid tyckt mycket om och som jag mer eller mindre av en slump återkom till eftersom jag tillsammans med mina två barn åkte upp till Lappland 1991. Det var en sällsamt chockartad upplevelse, för jag hade inte tänkt på Västerbotten på väldigt länge, inte varit där på nästan trettio år. Landskapet hade betytt mer för mig än jag hade riktigt insett. Jag upptäckte då att de människor som jag lärt känna där uppe, gamla samer och nybyggare, alla var borta och låg på Fjällkyrkogården, under blåbärsriset på gravarna. Men så tänkte jag att om det går att skriva dikter om de här samerna uppe vid Tjulträsket, så borde det gå att skriva om min barndoms gestalter också, så påföljande diktsamling blev plötsligt Landskronacentrerad. Där kom då också det antika in i bilden på det viset att det var ju där jag lärt mig latin och grekiska. En av mina latinlärare dyker till exempel upp i samlingen från 1994, *Blått*.

Det var också uppenbart att jag hade lärt mig mycket på det ironiska och sarkastiska skrivandet. Som när Francis Ponge publicerar en hel dossier som leder fram till en viss dikt. Det som blev den färdiga dikten var då nästan mindre intressant än hela ateljé-

Centre Culturel Suédois 1986. Från vänster Kjell Espmark, Lasse Söderberg, Stig Larsson, Gunnar Harding, Jesper Svenbro. »Från uppläsningen kommer jag ihåg att Stig Larsson och Jacques Werup tog en klunk ur en flaska innan de gick upp. Det visade sig vara gammaldags renat. Jag tänkte: »Det är så de riktiga poeterna gör!« Senare har jag berättat detta för Stig, och han gladdes åt min minnesbild, även om han inte var helt säker på att den var sann.« Foto: Christophe Laurentin.

interiören, en arbetsprocess där man får se alla idéer och uppslag, allt sådant som inte gått att använda och man fått eliminera. Exempelvis har han en lång dikt om ”Räkan i samtliga tillstånd”. Det börjar i Le Grau-du-Roi, på medelhavskusten väster om Marseille, söder om Nîmes. Han ligger på bryggan och ser de första räkorna spritta. Picasso och andra tyckte att detta var det roliga med Ponge, att man fick ateljéarbetet redovisat. I och för sig var det fint att det blev en prosadikt på slutet, som redan var publicerad. Hans dossier efterhandspublicerades alltså.

ML Det påminner om den process som lett fram till din senaste bok, *Sapfo har lämnat oss*.

JS Ja, den är helt kumulativ. Det finns ingen riktig argumenterande linje. Om det hade varit för femtio år sedan skulle jag väl ha tagit tjänstledigt, försökt syntetisera och delat in i kapitel. Här är det närmast kronologiskt ordnat, sedimenterat. Då motsäger skikten varandra. Det är inte samma Sapfo.

ML Och inte samma jag.

JS Nej, inte heller. Det var märkvärdigt att upptäcka härom året att min första seriösa Sapfo-forskning helt klart gick i marxismens tecken. Då var det viktigt att förstå de sociala förutsättningarna för den här poesin. Jag visste inte på det tidiga 70-talet tillräckligt mycket om Grekland och grekisk materiell kultur för att kunna göra en sådan sak, och det förblev abstrakt med stora kategorier och klassresonemang – aristokrater, köpmän, bönder. Sapphos bror handlade med vin. Det var svårt för mig att förstå hur köpmansklassen dyker upp innanför den aristokratiska klassen.

Sapphos Grekland

AS Skulle du kunna säga något om det synsätt Vernant anlägger på antikens Grekland och dess materiella kultur, det perspektiv som har väckt så många nya tankar? Exempelvis betonar han i *Les origines* tävlingsmomentet, *agón*, i den grekiska kulturen. Man tävlade nästan i allt och till den grad att tävlandets förutsättning, skapandet av likar så att man kan tävla, blir demokratiens grund. Man älskar duellens form. Vad har denna *agón* för ursprung?

JS Den finns hos Hesiodos. På hantverksplanet avundas en krukmakare kollegan och vill bli bättre. Utmaningen är en enorm drivkraft i någon sorts ständigt pågående triangeldrama. Man måste överträffa. Kung Oinomaos har en dotter vid namn Hippodameia, ordagrant ”Bemästrandet-av-hästarna”. Den som vill vinna dotterns hand måste besegra Oinomaos i hästkapplöpning = bemästrandet-av-hästarna. Där har vi fadern, dottern och friaren. Hon bär ett namn som kunde vara faderns epiteta, det påstår något om fadern, att han behärskar ett fyrspann av hästar. Att han är suverän i behärskningen av ett hästspann. För att vinna Hippodameia måste Pelops överträffa hennes far kungen, som i sina egna ögon är en oövervinnelig hästkarl. Många hade tidigare misslyckats och blivit dödade. Bäste man skulle vinna bruden. Det är ett arkaiskt sätt att tänka.

AS Till och med filosofin föds som en sorts tävling i tal.

JS Ja det är ett slags ordstrid: Må det bästa kvickhuvudet vinna! Men Platon vänder sig mot tävlandet, för det är inte säkert att den som har de mest publikfriande argumenten och får skrattarna på sin sida sitter inne med sanningen. Han ser det som en fara: att man går vinnande ur en ordstrid betyder inte att man har sanningen. Den har andra kriterier.

AS Dramerna har samma struktur.

JS Vem skriver den bästa pjäsen? Vissa av de antika tragedier vi har kvar är sådana som vann, men andra har fått nöja sig med andra- och tredjeplatser och har blivit bemärkta först i efterhand. Tävlandet gynnar ju produktiviteten. Vi har sanslöst många pjäs-titlar bevarade från 400-talet.

AS Är tävlingsmomentet detsamma på Lesbos?

JS Lesbos var kanske inte så framstående. Jag kan till exempel inte minnas några Olympia-segrare därifrån. Jag tror inte det finns några segrare från Lesbos som har besjungits av Pindaros. Men Lesbos är spännande. Vernant berättar ju i *Les origines* hur Maiandrios, som kommer efter Polykrates som tyrann på ön Samos i Egeiska havet, tar till orda och säger ungefär att ”jag tyckte aldrig om det sätt Polykrates behandlade er på, som undersåtar, inte som jämlikar. Nu förkunnar jag alla samiers jämlikhet, *isonomia*.” Sedan nedlägger han sin makt, men kommer därefter på andra tankar och återtar den. Projektet förverkligas inte. För Vernant är det demokratiens första formulering – i kretsen av samier. Det andra momentet som är viktigt är när försokratikern Thales vill installera ett rådhus för alla joniska stater, en central rådsförsamling, i den lilla staden Teos. Poängen med Teos är att det ligger i centrum av Jonien, och att de andra staterna ligger utspridda som på en cirkel med Teos som mittpunkt. Projektet genomförs inte. Men på Lesbos har vi Pittakos, en av Greklands sju vise, som blir folkvald diktator, *aisymnētēs*, cirka 580 och tio år framåt till 570. Han nedlägger makten, *arché*, och får en liten tomt i belöning, precis som Maiandrios skulle ha velat ha på Samos. Han lämnar tillbaka makten till kollektivet som hade anförtrott honom den tidigare. Jag har intrycket att Herodotos eller någon annan har kopierat den lesbiska historien, för där ägde detta ju verkligen rum, där förverkligades båda projekten. *Mésson* och rådsförsamlingen hade funnits på Lesbos redan under 600-talet. *Mésson* ligger i ”mitten” och de tre städerna Eresos, Methymna och Mytilene i en cirkel runt omkring, på jämlikt avstånd från mitten. Det är precis samma geometriska figur som i fallet med Teos. Det var Detienne som upptäckte detta. Detienne skriver i femte kapitlet av *Les Maîtres de la vérité* om hur krigarförsamlingen står i cirkel, medan bytet placeras i mitten. När man tar till orda står man i mittpunkten och talar till periferin. Dessa sedvänjor blir förebilden för stadsstatens politiska umgängesformer. Bytet tillhör alla och fördelas. Då kallas mittpunkten alltid *méson*. Mitten är också den punkt varifrån man vänder sig till kretsen av medborgare i stadsstaten. Jag är övertygad om att den här transponeringen ägde rum på Lesbos och att det inte är någon tillfällighet att vi där har ortnamnet *Mésson*, som fortfarande existerar

modifierat till Messa. Ortnamnet dokumenterar med andra ord den här fantastiska förändringen på de politiska idéernas plan. Det var här det hände.

Jag menar inte att man kan säga att demokrati härskade på Lesbos, men de demokratiska umgängesformerna tog form i en elit som vi vanligen med Aristoteles kallar oligarki. Nästa steg är att ge mindre bemedlade medborgare tillträde till *agorá*, till ”tinget”. Detta är ett avgörande steg i utvecklingen mot demokrati. På Lesbos träffas man i rådet och har en kollektivitet man kallar *agorá*; inte en folkförsamling, det är vad vi senare får i Athen. De som på Lesbos valde Pittakos till diktator var inte folket, utan den kollektivitet som utgjordes av *agorá*. I de politiska idéernas historia har Pittakos inte det rykte han förtjänar. Han står ju för ett absolut epokgörande tänkespråk: ”Det är bättre att förlåta än att hämnas.” Vad innebär det? Jo, det är det logiska slutet för vendettan, fattad som system. Ingen vendetta kan fortgå när man förlåter. Och det är så mycket i den arkaiska kulturen som är knutet till vendettan, i *Iliaden* och i *Odysséen*. I *Odysséens* första eller andra sång träffas man och diskuterar på ”tinget”. Man ventilerar gemensamma frågor och fattar majoritetsbeslut. Adelsfamiljerna företräds av sina äldste. Denna församling på Ithaka måste ligga nära realiteten på Lesbos. Det som saknas är den athenske lagstiftaren Solons avskaffande av ekonomiska kriterier för tillträde.

Lesbierna avskyddes av athenarna. Exempelvis ville inte athenarna att lesbierna skulle ha Sigeion, som är den plats där Akilles grav fanns, men också beläget vid infarten till Hellesponten som athenarna ville ha kontroll över. Detta var gammalt lesbiskt område och man slogs om det. Alkaios kastade skölden ifrån sig för att rädda livhanken i det här kriget, men Pittakos vann en seger – genom fusk. Det tycker jag är helt enastående. Den athenske härföraren Frynon, en general som hade segrat i tungviktsbrottning i Olympia ville avgöra fältslaget i Sigeion med ett envig.

AS Nästan på romerskt manér?

JS Ja: Nu slåss vi istället – segraren vinner slaget. Frynon var ju förfärlig, en jättelik brottare. Det var ingen som vågade sig fram, utom Pittakos. Vad gör han? Han har ett nät bakom skölden som han slungar över den storvuxne motståndaren, som snor in sig. Sedan är det bara att sticka svärdet i honom. Men det kunde athenarna inte acceptera. Det blev en lång process av det för att utröna vem som egentligen hade vunnit slaget och hade rätt till Sigeion. Athenarna sade att lesbierna redan förlorat Sigeion, eftersom de var på förlorarsidan i trojanska kriget, medan athenarna befann sig på vinnarsidan. Men lesbierna stack upp, och det tålde inte athenarna. Så kom det sig att athenarna uppskattade att man förtalade lesbierna, som till exempel att man talade om lesbiska kvinnor som lyxprostituerade. Sapphos ”jag ska sjunga för mina kamrater” betyder ju på athenarnas dialekt ”för mina lyxhoror”. Sappho börjar så sin karriär som bordellmamma i den attiska komedin. Prostitution och homosexualitet får göra gemensam sak hos de här pjäsförfattarna. En dimridå från athenarnas sida, som ansåg sig ha uppfunnit demokratin – jag slår vad om att det var lesbierna som var först.

AS Man kan nästan läsa komedierna som ett bevis *in absentia*?

JS Ja, om du så vill, och utöver allt förtal kunde lesbierna ju inte tala ren och klar grekiska! Athenarna var så måna om att förtala lesbierna att Platon använder adjektivet ”barbarisk” för att karakterisera den lesbiska dialekten. Som om Pittakos inte talade grekiska!

ML Vi lär få anledning att komma tillbaka till Lesbos, men låt oss bara göra ett kort avsteg först. Jag läste nyligen det du skriver om namnet i *Phrasikleia*. Du talar där om gravinskrifterna som ett sätt att förmedla *kléos*, som man kanske grovt skulle kunna översätta med ”rykte”. Grekerna var upptagna av att leva vidare efter döden, och de två grundläggande sätten att göra det var genom bragder som genererade *kléos* och genom att avla barn. *Kléos* och *genesis* är alltså två sidor av samma begär efter odödlighet, som grekerna finner naturligt.

JS Jag utgår från en gedigen artikel om de grekiska egennamnen av Sulzberger, ”Les noms propres chez Homère et dans la mythologie grecque”. För mig var det en upplevelse att förstå att man utifrån egennamnet nästan skulle kunna skriva historia.

ML Namnet är inte bara en härkomstbeteckning, utan också ett narrativ?

JS Ja, det är en kondenserad historia. Låt mig säga så här: om Odysseus bär epitetet *ptolipóρθios* i *Odysséen*, stadsförgöraren, så sammanfattar ju det hans viktigaste bragd, nämligen att ha spelat en huvudroll vid erövringen av Troja, med trähästen och allt det där. *Ptolipóρθios* hakar upp hans historia vid ett epitet. Det kan ju inte innehålla hela historien, men den finns där som en möjlighet som en duktig diktare kan utveckla. Diktaren kan svara på frågan varför Odysseus fick det här epitetet. Och *ptolipóρθios* blev i lätt modifierad form namnet på en son till Odysseus, född efter hans hemkomst. *Ptolipóρθēs* heter sonen. Samma sak gäller för Odysseus förste son, som bär namnet Telemachos – den som slåss på avstånd – vilket både innefattar (1) att fadern befinner sig fjärran i krig och (2) att han är en skicklig bågskytt.

ML Är namnen alltid knutna till fadern?

JS Det är det vanliga. Men det finns namn knutna till modern också. Man får se vad som händer under åren före barnens födelse; man brukar ta fasta på om det händer något med föräldrarna.

ML Hade man alltså namn som bara sträckte sig över en generation?

JS Ibland kan man göra det så enkelt att man bara upprepar faderns namn; det är att förlänga namnets *kléos*. Men för att svara på din fråga: historikern Herodotos berättar om en spartan som heter Samios, ”han från Samos”. Hade jag sett ett sådant namn för första gången hade jag sagt att det är en slav, precis som Samia, namnet på en slavinna född på Samos. Men Herodotos förklarar att mannens farfar, en spartan, hade utmärkt sig i strid på Samos, och eftersom han utmärkt sig på Samos kunde sonsonen få namnet Samios, ”(ättling-till-honom-)som-utmärkte-sig-på-Sa-

mos”, som man då får översätta det. Varje gång man frågar varför han heter Samios får han förklara att, ”jo, min farfar...”. Det är på det viset faderns rykte lever vidare. Förmodligen var det mer än en generation. I adelsfamiljerna var man säkert nog med det och kanske tillkallades diktare för att hålla det uppe och gravera det på statyer. Spartanen Leonidas hette ju så därför att han härstammade från ”honom-med-lejonet”, nämligen Herakles, berömd för sitt nappatag med det nemeiska lejonet.

AS Är din forskning kring namnet också ett sätt att ta sig till den materiella verkligheten?

JS Ja. Den allra äldsta grekiska religionshistorien har skrivits med utgångspunkt ifrån gudanamnen av en man som hette Hermann Usener i *Götternamnen* (1896, nyutgåva 1948 med förord av Martin P:n Nilsson), en bok med ett plågsamt evolutionistiskt perspektiv, men ändå väldigt bra: han vet så mycket om gudanamnen, hur de artikuleras och grupperas. Jag och Scheid höll seminarium om gudanamnen i ett helt år med utgångspunkt i den och hade aldrig haft så många åhörare; *Götternamnen* spelade nämligen stor roll för Mauss, Gernet, Vernant och andra. De hade haft en ad hoc-översättning som cirkulerade. Vi hade många elever som inte heller kunde tyska, så vi gick noggrant igenom den. Om Usener kunde skriva den grekiska religionens historia med utgångspunkt i gudanamnen, tänkte jag mig att något liknande kunde gälla den mänskliga historien, dokumenterad i mänskliga namn. Namnet ”Ptoliporthes” har en stabilitet som ligger mycket nära det skrivna ordets. Den muntliga kulturen kan inte komma mycket närmare det skrivna meddelandets stabilitet än just med egennamnet. Det gör att egennamnet nästan får status av skriftligt dokument.

Vi vet ju inte mycket om Sapphos familj, men hennes far hette Skamandronymos, vilket inte är ett riktigt namn, utan snarast betyder ”uppkallad efter Skamander”, det vill säga floden Skamander. Så jag skulle tippa att hans namn var Skamandrios. Han var uppkallad efter Skamander, han var en ”skamandronym”. Det måste betyda att han kom från trakten runt Troja. I *Iliaden* heter Hektors son inte bara Astyanax, som är det namn han får av grekerna därför att hans far försvarat staden Troja – det är vad Asty-anax betyder: ”Stadens-försvare” –, utan sonen heter också Skamandrios, vilket betyder att han är uppkallad efter floden som flyter förbi Troja. Och så hette förmodligen Sapphos far också, vilket såvitt jag kan förstå måste innebära att han var av ”kunglig” släkt. Han var en högättad individ från trakten av Troja och räknade sitt ursprung från Priamos och Hektor. Om han inte var äldste son och arvtagare, hade han ju intresse av att se sig om efter utkomst. Han kommer till Lesbos och gifter sig med Sapphos mor. Hon är förmodligen av inhemsk familj och rik, och han gifter in sig i den familjen. Så kom det sig att Sappho och hennes familj räknade sina anor från förlorarna i trojanska kriget och kom i motsatsställning till en annan stor familj på Lesbos, en adelsfamilj som kallades penthiliderna, för penthiliderna räknade som sin anfader Penthilos, son till Orestes och sonson till Agamemnon. Penthiliderna tillhörde således vinnarsidan i trojanska kriget, medan Sapphos familj tillhörde förlorarsidan. När jag fattade detta, kunde jag antligen förstå varför Sappho skriver sin fantastiska dikt om Hektors och Andromaches bröllop (fragment 44). Den handlar ju om representanter för förlorarsidan, och för mig

var detta länge en stötesten – hur skulle man förklara detta förhållande, som gäller en av de vackraste arkaiska dikterna som vi har? Jag föreställer mig att den har framförts vid något bröllop inom ramen för den här familjen, som räknade sina anor tillbaka till den gamla trojanska kungafamiljen. Där har du egennamnet som historiskt dokument! Då kan man fortsätta och fråga: Vad hette Sapphos bröder? Jo, Erigyios – ”den atletiskt byggde” – så då är mitt tips att Sapphos far var atletiskt byggd; och sedan Larichos, den yngre brodern – *laros* betyder mås. Larichos är ”måsmannen”, ”han-med-måsarna”. Den broder som varit på tapeten alltsedan publiceringen av det nya fragmentet i januari 2014 hette Charaxos, ett namn bildat av verbet *charássein* som betyder plöja; både plöja mark, det vill säga klyva jordkokor, och klyva böljorna på havet, ”segla”. I enlighet med det grekiska egennamnets logik syftar namnet Charaxos på vad fadern gjorde, på detta att fadern ägnade sig åt jordbruk: på Lesbos innebär det vinodling; och åt segling: i sammanhanget betyder det vinexport över havet. Fadern måste ha varit vinodlare och vinexportör, liksom sonen Charaxos. Vinodling och export till Naukratis, ett grekiskt handelsfaktori i Egypten som tillkom på 700-talet, initierat i faderns generation alltså. Det är så jag arbetat med egennamnen i Sapphos familj. Eftersom vi inte har några andra källor, får ju de här egennamnen leda oss. Det innebär enligt mitt förmenande att fadern har varit en adelsyngling, kanske den yngste i en brödraskara, och inte kunnat hoppas på att överta gården utan i stället gift sig på Lesbos, där Sapphos mor Kleis har tillhört en inhemsk jordägande adelsfamilj. Och så har han utvecklat verksamheten, kanske med betydande framgång. För man ska veta att vinet från Lesbos hade ett enastående rykte, det var ungefär som Château Margaux, eller vad vi nu ska jämföra med. Under tusen år var vinet från Lesbos det bästa man kunde få tag på!

ML Och då exporterade han det till Egypten?

JS Till Mindre Asien blev transporten ju knepig, eftersom det fick forslas till lands. Om man kunde forsla från hamn till hamn blev det enklare. Han började förmodligen med Naukratis, han tillhör första generationen där, och när han dör och Sappho är sex år gammal, då tar hennes storebror Charaxos över verksamheten och fortsätter med det här, och han bär ju ett namn som predestinerar honom för detta. Egennamnet blir då inte bara ett minnesmärke över fadern, utan det blir också en instruktion: så här ska du leva ditt liv; du ska leva upp till ditt namn och bli som din far. Vi kan med de tre brödernas namn som underlag säga att Sapphos far var en kraftkarl som ägnade sig åt vinodling och vinexport över havet. Det menar jag på fullt allvar. Så fungerar egennamnen. Det är vad fadern, Skamandrios, vill att eftervärlden ska veta om honom.

AS Och som vi nu också vet.

JS Som vi vet. De enda som hade de materiella resurserna för att starta exporthandel av betydelse var adelsynglingar. Köpmansklassen konstitueras delvis utifrån adeln. Om Sapphos far kommit från Troja får man tänka sig att han hade gett sig av för att det inte fanns något att hämta hemma, men Sapphos bror är en ung ädling som måste hålla familjens levnadsstandard på oförändrad nivå. Jag hade i min första vetenskapliga artikel den abstrakta hy-

potesen att adelns kris gällde agrart utrymme. Det är inte så toktigt som arbetshypotes. Men jag hade ingen aning om vinodlingens avgörande betydelse på Lesbos. Och vad får man i returfrakt från Egypten? Vete, för Egypten är Greklands kornbod, papyrusark och soda, *nítron*, rengöringsmedel som ingår i tvål, samt parfym, råbomull, linnetyg.

ML Det är alltså de här slutsatserna som ligger till grund för din förståelse av det nya fragment man fann av Sapfo i januari 2014 och som du utlagt i riktningen att det rör sig om Sapfos kritik mot den egyptiska kurtisanen Doricha, som brodern Charaxos till dikterskans förtret fört hem till Lesbos och tagit till hustru?

JS Ja, fragmentet och identifikationen av adressaten var utgångspunkten. Jag tyckte inte fragmentet var så uselt som åtskilliga andra forskare. Det är inte en fråga om poetisk kvalitet, men jag menar nog att det är en fin liten dikt. Horatius har läst hela dikten och tyckt att den var anmärkningsvärd, för han har kopierat en strof. Det som i mina ögon är enastående med dikten är att vi kommer in i Sapfos sociala universum. Om vi inte försöker förstå storebroderns insats kommer Sapfos poesi att förbli en obegriplig hieroglyf; vi kommer inte att förstå. Det är han som ser till att hon har de materiella förutsättningar som tillåter henne att ägna sig åt poesi. Tänk när hon upptäcker att han ur familjens kassa tagit pengar för att friköpa en hetär i Naukratis och gifta sig med henne – vilken skandal det måste ha blivit! Samtidigt ger det en föreställning om Charaxos' sociologiska profil så att säga: här har vi en okonventionell, rentav riktigt modern adelsman som gifter sig med en före detta slavinna som han tar med hem och som blir mor till hans barn – det är något enastående fräscht över detta.

AS Du går till sakerna själva – det är inte abstraktioner?

JS Det blir ju på något vis marxism ändå. Det handlar om de här människornas materiella villkor. För mig blev det nya fragmentet ett genombrott för min Sapfoförståelse, vill jag påstå, för hela den här sociala världen som jag hade på känn och som marxist var ute efter men utan att kunna formulera den åskådligt började då framträda. Jag har fått sympati för den här brodern, och jag tycker nog att det inte är en person som kan viftas bort ”som en pikant men moraliskt äventyrlig person”. Han måste ju ha gjort en enastående insats som exportör. Vi är bara i början. Om jag hade varit 25 år, skulle jag ha satsat på att bli arkeolog på Lesbos. Det verkar vara mycket som återstår att upptäcka.

Stockholm

ML Låt oss också hinna med att tala om Sverige. Du har ju redan svarat på det på ett sätt, men i den lilla levnadsteckningen du gör över antikkännaren och chefredaktören på *Expressen* Ivar Harrie, så diskuterar du latinstriden under tidigt 60-tal, där personer som Per Ahlmark och Olof Lagercrantz starkt ifrågasatte värdet av latinstudier på gymnasienivå, och du beskriver Harrie som på en gång politiskt radikal och samtidigt starkt gripen av det antika arvet. Man kan säga att han förde ett slags tvåfrontskrig: å ena sidan mot en reaktionär position som ofta varit förknippad med antikstudiet, å andra sidan mot en radikalism där man hamnar i

historielöshet. Min fråga är helt enkelt om detta är din egen position, vilket jag misstänker.

JS Ja, jag ställer upp på Harries position helt och hållet. Och jag tycker det är synd att han inte hade styrkan att i början av 1960-talet dra konsekvenserna av det han redan hade formulerat 20 år tidigare, rentav 30–40 år tidigare. Jag tror helt enkelt att han inte orkade längre, för alla argumenten hade han, och hade lagt fram dem i tryck, i *Expressen* och på andra ställen, men han orkade liksom inte bjuda motstånd mot de här pseudoradikalerna. En sak som jag tycker är speciellt förfärlig är Lagercrantz hyckleri. Han hade gett ut sin bok om Dante, där det ju finns många referenser till latinet, så det är helt klart att han måste ha haft nytta av det eventuella latin han haft med sig från gymnasiet. Och att samtidigt som han skriver om Dante och väntar sig att samtidens gymnasister ska läsa honom, så ser han till att institutionellt fränta dem möjligheten att skaffa sig elementära kunskaper i latin. Där är jag lika bestämd som någonsin: detta är viktigt, och lära sig latin är ett bra sätt att börja tänka den Andre. Det är en övning i alteritet som inte ska underskattas. Det är ju Lévi-Strauss, typiskt, som för fram detta, att latinstudiet är en träning i alteritet. För det är så annorlunda, på en gång så främmande och ändå så nära genom att vi har så mycket från latinet i vårt eget språk. Det är vinstgivande på bägge planen.

ML Det finns ju några personer, några svenska antikforskare som har gjort stort avtryck internationellt: jag tänker på Martin P:n Nilsson, förstås, och även på Düring, vår ofta citerade Aristoteleskännare.

JS Det finns ytterligare en man: Einar Gjerstad, som grävde ut Forum i Rom och satte skräck i italienarna för all framtid. Genom sin professionalism.

ML Kan du säga någonting om ditt möte – du skriver någonstans om din vägran att ärva, men om ditt möte med det svenska arvet? Har det betytt någonting för dig? Du har ju skrivit en text om Martin P:n Nilsson i *Glänta*, som är en fin sekvens.

JS Den tillkom som i ett slags nationellt självförsvar. Det var på det viset att Scheid och jag i vår undervisning kommit i kontakt med amerikanska forskare som insinuerade att Martin P:n Nilsson skulle ha varit nazistisk medlöpare därför att han tillhörde redaktionen för *Zeitschrift für Religionswissenschaft*, som efter första världskriget gavs ut med både svenska pengar och tyska. Tyskarna hade inte råd efter kriget att fortsätta själva. Och i gengäld hade Sverige en fast medlem i redaktionen och det var Martin P:n. Det insinuerades nu att han från 1942 skulle ha ställt upp på tidskriftens linje. Den trycktes av Teubner, det stora fina förlaget. Jag ägnade några somrar åt att sätta mig i Martin P:ns brevväxling, hans politiska hållning och vad han hade gjort, och fick en helt annan bild än den som gavs av amerikanerna. Han hade ju i och för sig tillhört redaktionen. Därigenom hade han blivit god vän med redaktören, som hette Otto Weinreich, som emellertid sparkades därför att han av Hitlers prokurister inte ansågs leva upp till kravet att skaffa fram artiklar om asaläran. Man lyckades inte uppdriva några sådana, helt enkelt! Och när Weinreich blev avpolletterad så avgick Nilsson i protest, och skrev till Teubner.

»Detta är på UNESCO i Paris i början av detta årtusende. Man känner igen Gunnar Harding och nere till höger Lasse Söderberg, den vithåriga gentlemannen, nu över 80 men still going strong, liksom, bakom honom, Kjell Espmark. Och längst till vänster den förträfflige poeten och översättaren Jean-Clarence Lambert, som översatt Lindegren och Ekelöf med flera till franska. Kvinnan är Gunilla de Ribaucourt från Centre Culturel Suédois.« Foto: Christophe Laurentin.

Följande uppslag: Inträdet i Svenska Akademien 2006.

Teubner svarade att vi vill gärna att ni står kvar – Nilsson hade en enorm prestige som forskare. Nej, sade Nilsson, jag står fast vid mitt beslut och framtiden får utvisa vem av oss som har valt rätt. Teubner hade tagit ställning för det nya Tyskland.

Sedan upptäckte jag också att Martin P:n Nilsson som universitetdirektor hade talat till studenterna så tidigt som 1934 och sagt att vetenskaplig verksamhet var oförenlig med bolsjevism och nazism. Och det var ju storartat att med så solid mark under fötterna kunna säga detta till våra amerikanska kollegor, att han inte var nazist utan tvärtom. Han inbjöds till Berlin -41, och valde att tala om den svenska bondeklassen, vilket ju ser illa ut på papperet. Jag tog reda på att universitetsrektorn Löfstedt, latinprofessor, en stor man, far till författaren Ingrid Arvidsson, av utrikesminister Günther uppmanats att be Nilsson göra en insats för att främja svensk *goodwill* i Tyskland -41. Nilsson var då pensionerad och skickades till Berlin för att föreläsa – om den svenska bondeklassen! Man kommer att tänka på nazisternas idéer om *Bauernschaft* och *Blut und Boden*. Men han tog sig ur detta på ett hedervärdigt sätt, för han talade om den frihetliga traditionen i svensk bondekultur. Sedan hade amerikanerna också sagt att han var antisemit, men något som talar mot det är exempelvis att han från -43 till -45 hade hemma hos sig boende Ada Adler, utgivaren av det stora Souda-lexikonet, en judinna från Köpenhamn. Det är väl många antisemiter som har känt judar, så det är i och för sig inget bevis för någonting, men han hade ju också relationen till den store latinisten Eduard Norden, jude med biblioteksförbud i Berlin. Nilsson arbetade för att han skulle komma ut ur Tyskland och få en personlig professur i Schweiz eller USA. Han samarbetade i detta syfte med Harvard-professorn Arthur Nock, och deras brevväxling bevisar ju klart att Nilsson inte hörde hemma bland antisemiterna. Och sedan sade Nilssons son, Per Stjernquist, som var universitetsrektor i Lund på 60-talet – jag har skakat hand med honom några gånger – i brev att han aldrig hade sett några spår av antisemitism hos sin far, och det tror jag är helt med sanningen överensstämmande. Och så blev det här arvet något att ta till sig. Det är många gånger som jag har känt att det är kul att vara svensk, som när Detienne startar ett seminarium med Nilsson och uttrycker sin beundran, även om han säger att ”nu måste vi lämna den här vetenskapliga hållningen, den här positivismen” – för Nilsson är positivist, men det är underbart att läsa *Griechische Feste* och *Griechische Religion* och hitta allting på sin plats och starta där. Så det blev till slut ett oproblemiskt arv, skulle jag vilja säga.

ML Du skriver i ”Grekerna utan mirakel” om oviljan att ta emot Vernantskolans bidrag i Sverige. Nu har det ju sakta, inte minst via dig själv, kommit lite mer.

JS Ja, och deras rykte i USA har alldeles säkert hjälpt till. Jag lämnade ju Sverige, inte för USA men för Frankrike, 1973. Visserligen av kollegorna i Lund tyckte nog att ”det var bra att han kom iväg”. När jag efter disputationen undersökte möjligheterna att få ett jobb i Sverige, så visade det sig omöjligt, med ett undantag, och det var Cajus Fabricius i Göteborg, som hade något slags assistenttjänst, men det var för lite för att det skulle vara intressant att bryta upp från kontinenten. Men jag hade känslan att man tänkte: ”Stanna du där ute i Europa, vi är så många om köttgrytorna här hemma.” Så jag kände mig inte välkommen tillbaka till

Sverige. När jag blev inbjuden, var det till Nationalmusei vänner i Stockholm, av Gösta Säflund, för att tala: Säflund var en suverän, enastående antikvetare.

ML Var detta att man eventuellt inte ville ha dig här framför allt grundat i din marxistiska inställning?

JS Ja, det började säkert så. Och sen trodde man väl att de som tagit sig an mig i Paris var samma andas barn: kom inte deras böcker ut på samma förlag som gav ut Fidel Castro? Men sedan började det bli på det viset att Vernants forskningscentrum fick gott rykte, det blev mycket omtalat. Sådana som inte alls var klassiker kunde nämna Vernant med beundran. Och då blev det ju så att jag började bli inbjuden att hålla föreläsningar i Sverige. Till och med Klassiska institutionen hörde av sig till Humanistdagarna. Det var märkligt, men det var ett slags triumf i det tysta. Och det var ju alla gånger angenämt att det hade förändrats, men jag upplevde inte att jag hade någonting att göra med detta själv, utan jag tror att det var den höga värderingen av Vernant på amerikansk botten som uppfångades av känsliga antenner i Sverige. Och då blev det väl så att man tänkte. ”Vi har ju en man på plats, låt oss bjuda hit honom.”

AS Samt Janet Lloyds översättningar av gruppen kring Vernant till engelska.

JS Javisst.

ML Vi har ett par ämnen kvar: Collège de France och Svenska Akademien.

AS Apropos Akademien. Min son Oskar Stiebe, 12 år, får i skolan välja en fråga som på något löst sätt är knuten till Nobelpriset, så han undrar: ”På vilket sätt påverkade grekerna Rom, efter att Rom intog Grekland?”

JS Det står något rätt fint i Roland Barthes *Kritiska essäer* om Tacitus, han upprepar där något som är allmänt omfattat, nämligen att det Grekland, som romarna lade under sig, ur sitt underläge besegrade Rom med icke-militära medel, genom att romarna fick en ovillkorlig beundran för det grekiska. Jag skulle vilja säga att romarna gick så långt att när de skulle skriva vers, så gjorde de våld på sitt eget latinska språk för att få det att låta som grekiska. Först när man hade lyckats med det var man uppe på rätt nivå, då stod man inte i skuggan av grekerna längre! Under senantiken kommer sedan latinets egen prosodi till sin rätt, för under sekler hölls latinet i schack av grekisk metrik och grekiska retoriska principer. Till exempel var det i retoriken farligt att låta en mening eller en fras sluta som en hexameter. För om det slutade så, började åhörarna tro att det var en vers. Det var något man måste navigera förbi. Då är man redan inne i det grekiska helt och hållet. De bildade romarna var tvåspråkiga och talade grekiska, och det gör att översättningsverksamheten, den lilla som förekom, blivit svår för oss att riktigt fatta: de förstod originalen lika bra som en eventuell översättare. Poängen med översättningarna var att översättaren skulle visa att latinet var lika subtilt uttrycksfullt som grekiskan. Det är ett slags *agôn*, här också. ”Vi ska inte vara sämre än de.” Det är detta som är målet. Min dot-

ter har skrivit om översättning, och skulle väl egentligen skriva en avhandling om det, men har nu fått annat att göra, så vi får väl vänta på avhandlingen ett tag, men jag hoppas att hon ska komma till skott, för den ska handla om hur den moderna översättarens ”figur” tar form i Rom och blir kontrastivt igenkännlig för oss. Det sker när institutionen, det vill säga kyrkan, behöver en översättning som kan inta originalets plats i dogmatiska sammanhang, dispyter och diskussioner. Och det ställer ju nya krav på översättaren. Det finns en berömd brevväxling mellan Augustinus och Hieronymus som hon har lusläst. Där framträder en rad problem som fortfarande är aktuella för översättaren. Översättningen blir någonting annat än en retorisk övning. Och därtill kan man se hur Horatius övertar versmått från de lesbiska dikterna, som alltså levde ett halvt årtusende före honom, och gör det med sådan finess och precision att man häpnar. Han har ju sedan i sin tur ”reläat” det grekiska till den poetiska traditionen i Västertland: italienska, latin, spanska, franska, engelska och tyska. Via Horatius får man Sapfo i sig.

ML Du valdes in i Svenska Akademien 2006. Kom det oväntat för dig?

JS I en intervju något år tidigare, när man frågade om jag tänkte återvända till Sverige, så hade jag sagt: ”Vad fan skulle jag göra i Sverige?” Jag hade barnen i Frankrike som hade gått i fransk skola, hustru som jobbade och trivdes med sitt jobb och mig själv som fortfarande hade en känsla av att jag hörde hemma vid vårt forskningscentrum. Det hade inte förändrats nämnvärt, eller jo, det hade förändrats mycket redan, men det var ändå igenkännligt, jag hade ett gott samarbete med Scheid och så vidare. Så det fanns liksom ingen anledning för mig... Jag tyckte att det här att vistas utomlands och skriva på svenska, att det fanns ett spänningsförhållande i det som var intressant i sig, och det tycker jag fortfarande. Efter invalet trodde jag att vi skulle flytta till Sverige och att jag skulle bli helsvensk, men så blev det ju inte. Jag hade vistats för länge i Frankrike för att det skulle vara så enkelt. Sedan är det ju så att våra barn bor i Frankrike. Jag har dessutom känt att jag är beroende av min vistelse i Frankrike för att hinna med Nobelläsningen. Jag skulle inte kunna koncentrera mig på läsningen om jag var stationerad i Stockholm. Där nere kan jag ”dra ur jacket” och befinna mig ”i skyddad verkstad”.

ML Sommaren går åt till Nobelläsningen numera?

JS Just det. Det låter ju... Jag simmar en timme på morgonen, äter lunch och ägnar eftermiddagen åt att läsa romaner.

AS Det är en sinekur. Och det är ditt jobb!

JS Ja, man vågar ju knappt berätta det.

AS När vi träffades i Göteborg sade du, om skillnaden mellan att skriva i Sverige och i Frankrike, att det var lättare för dig att skriva i Frankrike.

JS Ja, det rinner ju till rätt bra i Frankrike, det måste jag säga. Det som är frånvarande aktiveras på ett annat sätt. Nu har jag

kommit in i en annan fas, men under lång tid var jag ju yrkesarbetande i Frankrike och längtade till Sverige och saknade det svenska språket och var en flitig radiolyssnare – kortvåg. Sedan kom ju datorerna och förändrade läget, men länge var det kortvåg och långvåg. Nyheter, väder, Dagens Eko, när jag lagade frukost. De skämtade med mig: ”Nu ska pappa höra på Sanningsradion!” Och polariteten är gynnsam för skrivandet, absolut. Nu är det väl lite annorlunda, det är andra saker som gäller. Men fortfarande så uppskattar jag det här bipolära, lite oklara i bösättningen: inte för mycket och inte för lite. Ett spänningsförhållande som är bra för... Jag upplever att det i någon mening är produktivt, och då har jag som tumregel att inte rota i detta, så att det produktiva elementet försvinner. Jag vill helt enkelt inte förstå det.

AS Det är som en författare som inte vill gå i psykoanalys.

JS Annars kan jag nog när det gäller självanalys vara rätt hänsynslös. Men det har du rätt i: när man vet hur det funkar, riskerar magin att fördunsta.

ML Hur har själva arbetet varit i Akademien?

JS Det är angenämt och produktivt, och det har varit roligt att träffa de här personerna en gång i veckan. Ni kan ju själva tänka er: Kristina Lugn, Torgny Lindgren... Jag borde förstås säga: ingen nämnd, ingen glömd. Det är kul, alltså, att känna sig uppskattad och utföra ett konstruktivt arbete i en trevlig och vänskaplig atmosfär. Den bilden kontrasterar kanske mot Akademiens rykte från 80- och 90-talen. Och sedan, om vi ska återvända till det grekiska, så är det ju roligt att minnas hur Akademien grundades: Platons Akademi, som ju ytterst ute är förebilden. För det var ju så att Platon hade varit på Sicilien, och sagt något provocerande till tyrannen där, Dionysios, och på grund av det blev han såld som slav på Egina. Och när han skulle gå under klubban var det några som sade: ”Är det inte Platon som står där borta?” Ungefär som Martin Ljung. ”Jo, visst är det Platon.” Och så friköptes han då av Annikeris från Kyrene för en massa pengar. Platons vänner ville kompensera köparen för utlägget men Annikeris hävdade att det inte var ett privilegium för athenarna att subventionera filosofin. Så användes pengarna till att köpa den tomt där Akademien byggdes. Så det är på sätt och vis slavpengar som betalt tomten. Det har jag roat mig med att tänka på sedan jag kommit in i Akademien. När det gäller Nobelpriset har jag tänkt på den här traditionen som berättar om den pastorala poesins uppkomst, under perserkrigen, i en liten håla som ligger på gränsen mellan Sparta och Arkadien och som heter Karyai. Där fanns en Artemiskult, och med viss regelbundenhet hade man fester med Artemisflickor som sjöng. Gudinnan hette Karyâtis, Artemis Karyâtis, och flickorna kallades karyatider. Och så kom perserna och invaderade Grekland, och det blev riskabelt för unga flickor att röra sig fritt, så de höll sig gömda och festen kunde inte firas. Då bjöd man från periferin in bondgrabbar, som kom och sjöng sina sånger i centrum av Karyai. Och de där roliga dikterna som de här bondpojkar sjöng, de blev så populära att man sade att man måste fortsätta med det här efter kriget, och det gjorde man. Och så började den pastorala diktens tradition, för det är dikter

på ett idiom som inte är urbant eller polerat, utan det har en lantlig framtoning – som skånska på Blasieholmen. Det är det som är själva poängen. De ska komma utifrån och få pris där inne för den bästa bukoliska eller pastorala dikten. Och så får de vistas på statens bekostnad ett år eller så i Karýai och sjunga sina rustika sånger. Och det där är för mig modellen för hur ett Nobelpris ska fungera. Man ska ta Tagore från periferin, ta in honom i centrum, ge honom ett stort pris och se till att hans dikter blir kända. Det tidiga priset till Tagore, en författare från tredje världen (som inte kallades så på den tiden), det har vi Verner von Heidenstam att tacka för – det var kanske inte han som letade upp kandidaten, men han argumenterade starkt för priset till Tagore, ett av de absolut vackraste priserna, tätt följt av priset till Faulkner. Intresset för Faulkner i Amerika stegrades enormt genom priset, och det är precis så det ”idealiskt sett” ska fungera.

AS Där har du genmälet när amerikanerna klagat över att de aldrig får priset: Vi gav er Faulkner!

JS Ja, det kan man säga. Det var roligt att se vilka som röstade för det här priset – Gustaf Hellström, han dyker upp i diskussionen, och det visar sig att han har avancerade estetiska kriterier när han bedömer den europeiska och amerikanska litteraturen, det är kul att upptäcka, det hade jag inte väntat mig. Sedan är det väl klart att det har funnits tragiska utelämnanden... Jag hade ju gärna sett att Ezra Pound hade fått priset, men Hammarskjöld var helt emot det. Ezra Pound var ju gravt komprometterad som antisemit... Han ångrade sig under de sista decennierna av sitt liv, men det visste ju ingen om.

ML Horace Engdahl, när han fick frågan om någon författare som borde ha fått priset under sin livstid, nämnde om jag minns rätt W.G. Sebald, Thomas Bernhard och Jacques Derrida.

JS Ja, jag nämner bara en. Ja, jag kan väl säga Francis Ponge också, alldeles uppenbart. Ponge och Pound. Pound är ju så enastående, men han behöver ju inget Nobelpris, han står för sig själv. Ekelöf diskuterade möjligheten att ge Nobelpriset till Pound med Pär Lagerkvist, men lyckades inte övertala honom. Ekelöf var för ett pris till Pound. Och Ekelöf var ju ingen antisemit. Det är en svår rentav omöjlig uppgift Akademien har fått. Men jag gläds därför så mycket mer åt priset till Modiano, det måste jag säga. Enastående roligt och välförtjänt.

ML Kan vi fråga något om föreläsningarna också? Vi översätter ju fyra föreläsningar som du hållit vid Collège de France. Om du bara kan säga något om omständigheterna kring dem?

JS Jag berör ju det lite i den korta introduktionen. Det var så att mina dikter med antika motiv – som Kerambos – hade sin förhistoria i riktigt äkta vetenskaplig prosa. Jag ägnade mycket tid åt Kerambosmyten. Det fanns inget skrivet och det var svårt att få grepp om det. Men det fanns någonting som tilltalade mig oerhört, och det var detta att det var enda gången i den grekiska mytologin som det snöar. Så tänkte jag: ”Herregud, det är något för mig!” Det hade nog med det svenska att göra, hela min svenskhet. Jag var liksom förtrollad av snöfallet uppe på berget,

på Orthrys, på gränsen till Thessalien, och jag satte igång med det och höll seminarier om det vid flera tillfällen. För det roliga med transhumansen som Kerambos representerar är att den utgör ett slags kalender som är inskriven i landskapet. Den och den dagen på året så lämnar man bergshöjderna, och så passerar man den och den platsen på vägen ner till slättlandet.

ML Termen transhumans betyder väl ungefär byte av betesmarker?

JS Ja. På somrarna håller herdarna till uppe i bergen med hjordarna, och sedan på vintern nere i civiliserade områden, så det uppstår ett strukturellt förhållande mellan slättlandet, civilisationen, och det vilda, de här bergshöjderna, fjällen, de snöiga bergshöjderna. Nere på slätten är livet ett annat än uppe i bergen, där poeten utarbetar sina dikter i ensamhet för att sedan ge dem publicitet nere i slättlandet under vintern. Det är fantastiskt fint, en kalender för poeter. Och det sysslade jag länge med. Kerambos dyker upp i *Hermes kofösaren* först, tror jag. I ett lindegrenskt vinterlandskap. Så var det. Forskning och poesi var kommunicerande kärn på det här viset. Det kanske inte alltid var lika tydligt, och inga elever var medvetna om det, men allt eftersom åren gick och vårt samarbete fortskred, tror jag att John Scheid misstänkte att så var fallet och att jag alltså bedrev ett diskret dubbelspel. Så när jag var fri, och lös och ledig, pensionerad, så sade han till mig: ”Vore det inte bättre att lägga korten på bordet någon gång, och redovisa vad det var du egentligen tänkte på när du lade fram det här?” Och jag sade ju först nej, ”det går ju inte”, tänkte jag, men min fru ville gärna ha en månad i Paris och tyckte att jag var för jävlig som inte ville åta mig detta. Och hon hade naturligtvis rätt, för jag såg egentligen fram mot det, inte minst därför att det var ett tillfälle att träffa gamla vänner och bekanta. Så skrev jag ihop de här fyra föreläsningarna, och det blev ett äventyr, helt oförutsett, där jag med dikten ”Hermes βουκόλος”, ”Hermes kofösaren”, i bakhuvudet gör en fullständig inventering av de teman – antika framför allt – som föresvävade mig när jag 1988 skrev dikten. Det var mycket, det var jag medveten om, och sammanfattade stora delar av det jag hade tänkt på under 80-talet i min poesi, vad som hade varit aktuellt, och det gick långt tillbaka, till 60-talet också. Och även till surrealism och marxism. Något som jag häpnade över var hur naturligt Lautréamont, som jag har haft med mig sedan min ungdom men som jag skam till sägandes inte intresserat mig nämnvärt för som vuxen, – med vilken lätthet han kunde infogas. Och *Maldorors sånger*, som jag inte hade förstått alls tidigare. Maldoror kom jag att uppfatta – kanske inte under själva föreläsningen, men i efterhand – som kapitalismens onda genius, men det var spännande att upptäcka hur Lautréamont haft sjätte sången i *Iliaden* framför sig när han satte igång att skriva *Maldorors sånger*. Det var så mycket som strålade samman där: jag blev alldeles tagen. Samtidigt var det ett sätt att nalkas det här nya begreppet konstnärlig forskning, som inte nämnvärt har intresserat mig tidigare.

Som ”konstnärlig forskning” vill jag också beteckna mitt sätt att på senare tid nalkas Sapfo. I förordet till de dikter jag publicerar under titeln ”Bröllopet på Lesbos” i tidskriften *Aiolos* 52–53 i år, nämner jag T.S. Eliots ”Poesins sociala funktion” från 1943, en essä från vilken jag sedan 60-talet haft med mig den uppfris-

kande tanken att det ”naturligtvis alltid är möjligt att poesin kan få en annan uppgift i framtiden än vad den har haft i det förflutna”. Och i de här dikterna menar jag att utforskandet av Sapphos universum med fördel kan ges poetisk form: den poetiska formen är att föredra framför den strikt filologiska genomgången. Och jag menar då att den poetiska forskningen blir ett slags historisk forskning: att med utgångspunkt i det lilla vi vet försöka förstå vad Sapphos poesi handlar om, att integrera fragment och parafrasera fragment, alltså att arbeta med det lilla material som finns på ett poetiskt sätt. Jag skriver till exempel en dikt med utgångspunkt i ett förbisett Sapphofragment på två stavelser, *nítron*, den tvålingrediens som hennes bror importerade. Två stavelser är inte mycket till utgångspunkt, men de börjar ”löddra” och blir en dikt, som samtidigt är en poetik.

AS Det påminner på ett sätt om en avgörande sak i psykoanalysen. Psykoanalysen är ett arbete för att uppnå psykologiskt spontanfungerande, och sedan kan det finnas ett steg därefter som är rationellt och rationaliserande.

JS Ja, jag förstår. För det här resultatet, de här poetiska resultaten, kan ju göras till föremål för helt rationella reflektioner.

AS Så det är en sorts brukspoesi.

JS Kanske det. Det här tycks leda någonstans – jag vet inte exakt vart – inför fortsättningen av det här Sappfoprojektet. Det är ju ett slags systematiskt arbete med intuitionen. Jag hänvisar inte intuitionen till några snåla ögonblick utan förlitar mig på den.

ML Det påminner också om Freuds tydningskonst: att utgå från ganska små manifesta element och sedan försöka konstruera någonting som finns bakom.

JS Det måste förvisso finnas en poetisk intuition som är verksam, men samtidigt finns det ju spelregler som man får internalisera. Det jag gör med dikterna om Sappho och hennes familj och omgivning blir min variant av konstnärlig forskning. Ungefär som man på 60-talet talade om romanen som ”verklighetsforskning”, så skulle jag här säga att det på det här begränsade området är möjligt att tänka sig poesin som verklighetsforskning, som historisk forskningsmetod.

AS Som Hermann Broch säger om romankonsten, att den roman som inte finner något nytt är inte en värdig roman. Det är i grund och botten ett forskningsarbete.

JS Hermann Broch, ja. Hans skugga vilade över Yale University, liksom Cassirers. Det är fantastiskt med de här exileuropéerna. Cassirer skrev ju även en bok för vilken Usener är viktig och som har kommit ut på franska i den här serien *Le sens commun* som leddes av Bourdieu: *Langage et mythe*. Jag har den här någonsans. Och den tror jag först kom ut i New Haven. Han försvär sig ju helt och hållet åt Useners gudanamnsteori.

AS Hur ser du på marxismen idag; vad har den för aktualitet och framtid?

JS Jag känner ju igen mig rätt väl i marxismen som jag haft med mig så länge utan att förknippa den med partitillhörighet och politisk aktivism. Jag tycker om att läsa Marx, som var en stor läs-upplevelse för mig i slutet av 60-talet. Jag har skrivit en dikt där detta förhållande kommer fram. Jag skulle kunna läsa den för er. Den handlar om marxismen idag.

Rader till en språkmaterialist

Ärkmaterialisten Karl Marx analyserar varan i början av *Kapitalet* och drar slutsatsen att varken pärlan, diamanten eller kort sagt vilken vara som helst innehåller en enda atom bytesvärde, eftersom värdet är ett samhälleligt förhållande: ”Hittills har ingen kemist upptäckt bytesvärde i pärlan eller i diamanten.” Det är omöjligt att påvisa närvaron av värde i själva guldföremålet. Marx’ motståndare ”förstod inte, att guldet och silvret förvandlat till pengar representerar samhällsförhållanden, men trodde att dessa ting av naturen hade begåvats med speciella samhälleliga egenskaper.” Guldets naturgivna värde! Så citeras Dogberrys ord till Seacoal i *Mycket väsen för ingenting*: ”Goda anlag har man att tacka lyckan för, men skriva och läsa är naturgåvor.” – För grekerna är det skrivna, skriften, τὰ γράμματα, varken språk eller vildnatur. Språk blir det skrivna först när det realiserar som sådant i läsakten då bokstavstecknen, bokstavssekvensen, ljudsekvensen begripes, fattas, *förstås* av den läskunnige. Meningen lika immateriell som någonsin värdet. Skriva och läsa var aldrig naturgåvor! Språket aldrig materia! Och de gamla grekerna skulle framför allt avvisat själva den tanke som ligger bakom begreppet ”språkmaterialism”; i sin materiella gestalt är bokstäverna helt enkelt inte – eller: ännu inte – att betrakta som språk. Även om bokhyllan är fylld med böcker, finns där inte en endaste ”språkatom”! Ingen inneboende mening. Inget språk.

Det är väl nog kanske det bästa jag kan göra av marxismen idag. Jag tycker att det är roligt att Marx, i det här välkända avsnittet om varufetischismen i början av *Kapitalet*, fastställer detta att *värde* inte är något som man materiellt kan lokalisera. Och jag för ju samma resonemang för *meningen*. Den kan inte påvisas materiellt, för meningen är någonting som du skapar vid läs-

ningen. I den sista vetenskapliga konversationen som jag hade med Vernant, 2004 eller så, var det för mig väldigt tacksamt att han sade: ”Jag står kvar i det marxistiska perspektivet. Det har inte kommit något annat som ersatt det för mig.” Han var inte längre marxist men hade präglats av marxismen. Något liknande gäller väl mig.

